

**Piotr Janus, Krzysztof Bojarski,
Karol Dąbrowski**

Leksykon samorządu gospodarczego

Rocznik Samorządowy 2, 194-250

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Leksykon samorządu gospodarczego (red. Piotr Janus)

Do tej pory na polskim rynku wydawniczym nie podjęto próby encyklopedycznego opisanie samorządu gospodarczego. Informacje o tym rodzaju samorządu pojawiały się w encyklopediach i słownikach, ale nie stały się przedmiotem zbiorczego opracowania. Jesteśmy pewni, że taka praca jest potrzebna i pożyteczna dla czytelników, i zdecydowaliśmy się ją podjąć. Wpisuje się ona ponadto w założenia naszej szkoły badawczej. Z inicjatywy dr. Piotra Janusa prezentujemy więc Państwu pierwszą część Leksykonu samorządu gospodarczego, którego kolejne fragmenty będziemy publikować sukcesywnie w następnych tomach „Rocznika Samorządowego”. Ze względów redakcyjnych jest to jedynie część opracowanych tekstów encyklopedycznych. Zdajemy sobie sprawę z mankamentów naszego wydawnictwa. Prezentowane noty stanowią bowiem materiał bazowy, na podstawie którego stworzymy finalny Leksykon w wersji elektronicznej. Każdy może daną notę poprawić, poszerzyć lub zmienić, szczególnie jeśli chodzi o noty o instytucjach i biogramy. Nie wykluczamy łączenia not, dotyczących pokrewnych tematów – zwłaszcza teoretycznych – tak, by się nie dublowały. W zamierzeniach Leksykon ma stać się wspólnym dziełem różnych autorów razem pracujących na rzecz upowszechnienia wiedzy o samorządzie gospodarczym. Dlatego część not posiada dwóch autorów a jako pierwszy wymieniony jest autor pierwotnej wersji noty. W notach wykorzystano fragmenty dotychczasowych publikacji członków Pracowni Badań nad Samorządami, odwoływano się do źródeł i literatury. Do tworzenia haseł zapraszamy wszystkich zainteresowanych.

Redakcja „Rocznika Samorządowego”

Dział I. Teoria samorządu gospodarczego

Izba gospodarcza – organizacja samorządu gospodarczego, reprezentująca interesy gospodarcze zrzeszonych w niej przedsiębiorców zarówno tych, którzy jako formę prawną prowadzonej działalności wybrali prowadzenie jej samodzielnie pod swoim nazwiskiem jako firma (osoby fizyczne), a także tych prowadzących swoje przedsiębiorstwa jako spółki cywilne, handlowe, kapitałowe; w tym także spółdzielnie, stowarzyszenia i fundacje. Izba gospodarcza w zamierzeniach ustawodawcy pełni swoistą funkcję przedstawiciela wyżej wymienionych w szczególności wobec organów władzy publicznej. Ustrój prawny izb gospodarczych został uregulowany w ustawie z dnia 30 maja 1989 r. o izbach gospodarczych (Dz.U. z 2009 r., Nr 84, poz. 710). Jednakże wymieniony akt prawny, nie wyposażył izb gospodarczych w uprawnienia z zakresu władztwa administracyjnego, nie nałożył

również na przedsiębiorców obowiązkowej przynależności w izbach. Tym samym izby gospodarcze w III Rzeczypospolitej nie są samorządem zgodnie z teorią prawa administracyjnego. Decyduje o tym brak obligatoryjnej przynależności i niemożność wykonywania zadań publicznych. Wspomniane instytucje są jedynie stowarzyszeniami prywatno-prawnymi. Przyjęty w Polsce model izb gospodarczych należy do rytu tzw. anglosaksońskiego zwanego również angloamerykańskim. W przeciwieństwie do modelu francuskiego (kontynentalnego), który charakteryzuje się obligatoryjnym członkostwem, obejmującym wszystkich przedsiębiorców danej dziedziny gospodarki. Izby pierwszego modelu na kontynencie europejskim funkcjonują również w Belgii, Bułgarii, Czechach, na Cyprze, Polsce, Portugalii, Rumunii, Słowacji, Słowenii na Węgrzech w Wielkiej Brytanii oraz w krajach nadbałtyckich i Skandynawii. Poza tym w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej i Kanadzie a także w części państw afrykańskich m.in. w Ghanie oraz Azji i Australii (Nowa Zelandia, Indie, Nepal, Filipiny). Izby modelu kontynentalnego występują w Austrii, Chorwacji, Francji, Grecji, Hiszpanii, Holandii, Luksemburgu, Niemczech i Włoszech. Poza Europą w części państw afrykańskich m.in. w Algierii, Maroku i Senegal). W literaturze przedmiotu spotykany jest także trzeci model określany jako mieszany, łączący pewne cechy z dwóch powyżej wspomnianych, występuje w Japonii, Korei Południowej i Tajlandii.

W wspomnianej ustawie o izbach gospodarczych wymieniono zakres zadań, które mogą być przez nie realizowane. Izby gospodarcze powinny przyczyniać się do tworzenia warunków rozwoju życia gospodarczego oraz wspierać inicjatywy gospodarcze członków. Poza tym izba gospodarcza może wspierać, we współpracy z właściwymi organami oświatowymi, rozwój kształcenia zawodowego, w tym naukę zawodu w zakładach pracy oraz doskonalenie zawodowe pracowników. Ponadto ma również możliwość delegowania swoich przedstawicieli, na zaproszenie organów państwowych, do uczestniczenia w pracach instytucji doradczo-opiniotwórczych w sprawach działalności wytwórczej, handlowej, budowlanej i usługowej. Izby mogą również organizować i stwarzać warunki do rozstrzygania sporów w drodze postępowania polubownego i pojednawczego oraz uczestniczyć na odrębnie określonych zasadach w postępowaniu sądowym w związku z działalnością gospodarczą jej członków. Mogą także wydawać opinie o istniejących zwyczajach dotyczących działalności gospodarczej oraz informować o funkcjonowaniu podmiotów gospodarczych w tym formułować opinie o stanie rozwoju gospodarczego na obszarze jej działania. Ponadto izby gospodarcze są uprawnione do wyrażania opinii o projektach rozwiązań odnoszących się do funkcjonowania gospodarki oraz mogą uczestniczyć, na zasadach określonych w odrębnych przepisach, w przygotowywaniu projektów aktów prawnych w tym zakresie. Zatem nie są to, jak już sygnalizowano, uprawnienia z zakresu władztwa administracyjnego, chociaż w art. 5 ust. 3 omawianej

ustawy przewidziano możliwość powierzenia przez Radę Ministrów, na wniosek lub za zgodą izby, wykonywania przez izbę gospodarczą niektórych zadań zastrzeżonych w przepisach prawa dla administracji publicznej. Należy jednak stwierdzić, że Rada Ministrów do tej pory jeszcze z tej możliwości nie skorzystała. Poza tym na izby gospodarcze, utworzone przez grupy producentów rolnych i ich związki oraz przedsiębiorców prowadzących działalność przetwórczą, nałożono obowiązek działania na rzecz dostosowywania produkcji, przetwórstwa i handlu do wymogów rynku, w szczególności w zakresie ilości i jakości produktów.

Izby gospodarcze tworzone są w przeważającej mierze przypadków w układzie regionalnym. Izba gospodarcza, jak stanowi art. 7 ustawy może być utworzona, jeżeli taką inicjatywę podejmie co najmniej 50 przedsiębiorców, prowadzących działalność gospodarczą na obszarze działania tworzonej izby, obejmującego obszar województwa. W wypadku gdy terytorialny zakres działania izby będzie przekraczać obszar województwa, liczba założycieli powinna wynosić co najmniej 100. W niektórych przypadkach regulacje szczególne przewidują inne zasady tworzenia izb gospodarczych. Przykładem może być ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. Prawo o publicznym obrocie papierami wartościowymi (Dz.U. z 2005 r. Nr 111, poz. 937, z późn. zm.), w której ustawodawcy w art. 51 ust. 1 stwierdzili, że do założenia izby gospodarczej potrzebne jest co najmniej 25 domów maklerskich. Analogiczne rozwiązania zastosowano w ustawie z 26 października 2000 r. o giełdach towarowych (Dz.U. z 2014 r. poz. 197) z tym, że obniżono do 15 wymóg towarowych domów maklerskich niezbędnych do założenia izby gospodarczej (art. 49 ust. 1). Do ich obowiązków należy określanie i kodyfikacja zasad uczciwego obrotu oraz przyjętych w obrocie zwyczajów.

Utworzenie izby gospodarczej wymaga określonej procedury, do której najistotniejszych elementów należy zaliczyć uchwalenie statutu oraz sądowa rejestracja. Statut każdej z izb gospodarczych złożony jest przeważnie z postanowień obligatoryjnych i fakultatywnych. Izby gospodarcze oraz ich jednostki organizacyjne uzyskują osobowość prawną poprzez dokonanie wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego. Zgodnie z art. 1 tej ustawy izby gospodarcze podlegają wpisowi do rejestru stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz publicznych zakładów opieki zdrowotnej, prowadzonego w systemie informatycznym przez sądy rejestrowe będące sądami rejonowymi (sądami gospodarczymi). W momencie uzyskania osobowości prawnej izba gospodarcza może we własnym imieniu i na własny rachunek rozpocząć działalność gospodarczą na zasadach ogólnych, wówczas podlega pod przepisy ustawy o swobodzie działalności gospodarczej. Izby gospodarcze, a także inne organizacje, których przedmiotem

działania jest popieranie rozwoju gospodarczego, mogą zrzeszać się na zasadzie dobrowolności w Krajowej Izbie Gospodarczej (KIG), której siedzibą jest miasto stołeczne Warszawa. Krajowa Izba Gospodarcza została utworzona w 1990 r. i funkcjonuje na podstawie ustawy o izbach gospodarczych. Zrzesza ponad 150 organizacji gospodarczych, w tym m.in. izby regionalne, branżowe, bilateralne, kółka rolnicze, fundacje, stowarzyszenia, Naczelną Organizację Techniczną. KIG posiada swoje oddziały w każdym większym mieście w Polsce. Warto jednak zauważyć, że kierujący szczególnie małymi izbami unikają zrzeszania się w KIG ze względu na opłaty i brak upatrywanych w członkostwie korzyści.

Ustawa z dnia 30 maja 1989 r. o izbach gospodarczych, (Dz.U. z 2009 r., Nr 84, poz. 710); ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. z 2013 r. poz. 1203, z późn. zm.); ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. Prawo o publicznym obrocie papierami wartościowymi (Dz.U. z 2005 r. Nr 111, poz. 937, z późn. zm.); ustawa z dnia 26 października 2000 r. o giełdach towarowych (Dz.U. z 2014 r. poz. 197); Dąbrowski K., *Samorząd zawodowy i gospodarczy*, [w:] *Administracja publiczna i prawo administracyjne w zarysie*, red. M. Karpiuk, J. Kowalski, Warszawa- Poznań 2013; P. Janus, *Prawne aspekty funkcjonowania samorządu gospodarczego na przykładzie Opolskiej Izby Gospodarczej*, Opole 2012; M.A. Waligórski, S. Pawłowski, *Samorząd zawodowy i gospodarczy w Polsce*, Poznań 2005; <http://www.kig.pl>

Piotr Janus

Izba rzemieślnicza – organizacja samorządu gospodarczego rzemiosła zrzeszającą cechy, spółdzielnie rzemieślnicze, rzemieślników nienależących do cechów, a także inne jednostki organizacyjne, których statutowym celem jest wspieranie rozwoju gospodarczego rzemiosła. Izby rzemieślnicze działają na podstawie ustawy o rzemiośle z 22 marca 1989 r. (Dz.U. z 2002 r. Nr 112, poz. 979, z późn. zm.) i są organizacjami o dobrowolnym członkostwie. Obecnie funkcjonuje w Polsce 26 rzemieślniczych izb terytorialnych i 2 izby branżowe. Do ich podstawowych zadań należy reprezentowanie środowiska rzemieślniczego wobec organów administracji publicznej oraz innych organizacji i instytucji. Ponadto zobowiązane są udzielać członkom izby pomocy instruktażowej i doradczej. Izby rzemieślnicze przeprowadzają również egzaminy kwalifikacyjne poświadczane świadectwami czeladniczymi i dyplomami mistrzowskimi. Ustrój wewnętrzny izby rzemieślniczej określany jest w statucie, którego treść każda izba ustala samodzielnie posiadając w tym względzie dosyć dużą swobodę. W statucie oprócz zadań określone są także sposoby ich realizacji. Realizują je izby w szczególności poprzez udzielanie członkom pomocy doradczej w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy, ochrony środowiska oraz organizowanie szkoleń dla pracodawców i pracowników; przeprowadzanie egzaminów czeladniczych i mistrzowskich, jak również organizowanie doskonalenia zawodowego

we współpracy z władzami oświatowymi; rozpatrywanie i załatwianie skarg i wniosków oraz współdziałanie w ich załatwianiu przez organizacje rzemieślnicze, badanie i ocena sytuacji rzemiosła, zwłaszcza stopnia wykorzystania możliwości usługowych i produkcyjnych zakładów rzemieślniczych; udział w tworzeniu prawa oraz informowanie członków o przewidywanych bądź dokonywanych zmianach przepisów prawnych i finansowych dotyczących ich działalności; prowadzenie własnych szkół i innych jednostek szkoleniowych; czuwanie nad przestrzeganiem etyki zawodowej i rzetelnego wykonywania rzemiosła; współpracę z zagranicznymi organizacjami rzemieślniczymi.

Organami samorządowymi izb są: walne zgromadzenie przedstawicieli, rada, odwoławczy sąd rzemieślniczy, komisja rewizyjna. Kadencja wymienionych organów trwa cztery lata. Walne zgromadzenie przedstawicieli jest najwyższym spośród organów wewnętrznych izby rzemieślniczej i może ono podejmować uchwały we wszystkich sprawach rzemiosła na terenie działania izby. Tworzą go delegaci, którzy są desygnowani przez organizacje zrzeszone w Izbie (np. cechy) i posiadające odpowiedni staż członkowski. Liczbę delegatów ustalana jest przez Zarząd odpowiednio do liczby zrzeszonych w Izbie organizacji oraz proporcjonalnie do liczby członków tych organizacji. Walne zgromadzenie zwoływane jest przez radę raz do roku i do jego właściwości należy m.in. przyjmowanie sprawozdań z działalności izby, podejmowanie uchwał w sprawach wniosków rady, uchwalanie i zmiana statutu, wybieranie prezesa i przewodniczącego komisji rewizyjnej i odwoławczego sądu rzemieślniczego, uchwalanie zasad gospodarki finansowej izby. Natomiast rada izby rzemieślniczej w okresach pomiędzy walnymi zgromadzeniami jest najważniejszym organem i pełni funkcje stanowiące, ale jedynie w kwestiach zawartych w statucie, poza tym posiada funkcje zarządzające i wykonawcze. Kompetencje rady koncentrują się na uchwalaniu rocznych planów gospodarczo-finansowych, składaniu sprawozdań walnemu zgromadzeniu z działalności rady oraz podejmowaniu uchwał o przyjmowaniu, wykreśleniu lub wykluczeniu członków. Poza tym rada podejmuje uchwałę dotyczącą zatrudnienia dyrektora i jego zastępcy oraz powołuje stałe komisje izby. W skład rady najczęściej wchodzi 16 radców wybranych w regionach, w których działa izba. Radzie przewodniczy prezes izby podczas jej posiedzeń, które odbywają się w miarę potrzeb, jednak nie rzadziej niż dwa razy na kwartał. Sąd odwoławczy rzemieślniczy zajmuje się odwołaniami od orzeczeń i postanowień sądów cechowych. W jego skład wchodzi 5 członków wybranych przez walne zgromadzenia izb terytorialnych. Od jego decyzji nie przysługuje odwołanie. Kolejny organ izb, komisja rewizyjna kontroluje całość działalności izb, szczególnie z zakresie prawidłowej gospodarki finansowej. W jej skład wchodzi 4 członków izby

i przewodniczący. Bieżącą pracą izb kieruje dyrektor izb, który jest kierownikiem zakładu pracy w rozumieniu przepisów Kodeksu pracy.

Izby rzemieślnicze, a także cechy o zasięgu ogólnopolskim mogą zrzeszać się w Związku Rzemiosła Polskiego. Podstawowym zadaniem wspomnianego związku jest wspieranie, w zakresie wykonywania zadań statutowych, przez zrzeszone w nim organizacje. Poza tym Związek powinien rozwijać działalność społeczno-zawodową oraz reprezentować interesy rzemiosła w kraju i za granicą. Związek może być utworzony z inicjatywy co najmniej 10 organizacji rzemieślniczych tj. izb rzemieślniczych, cechów ogólnopolskich, spółdzielni rzemieślniczych, które w drodze uchwały walnych zgromadzeń zadeklarują członkostwo w nim.

Wskazane powyżej zadania wykonywane przez izby rzemieślnicze, jak wynika z ich treści nie posiadają elementów władztwa administracyjnego. Tym samym są mogą być zaledwie zaliczone do zadań pomocowych, informacyjnych i opiniotwórczych, charakterystyczne dla podmiotów prywatnoprawnych. Brak przymusowego członkostwa sprawia, że obecnie izby rzemieślnicze nie mogą być traktowane, jako instytucje samorządu gospodarczego w ujęciu doktryny prawa administracyjnego. Należy zauważyć, że w przepisach ustawy o rzemiośle ustawodawca nie uregulował nadzoru nad działalnością organizacji rzemieślniczych, jak uczynił to w ustawie o izbach gospodarczych. Funkcjonuje jedynie nadzór sprawowany przez ministra właściwego ds. oświaty i wychowania w zakresie prawidłowego prowadzenia spraw szkolnych i pedagogicznych. Nadzór zaś nad komisjami egzaminacyjnymi sprawuje Związek Rzemiosła Polskiego uwzględniając przy tym kryterium zgodności ich działalności z prawem.

Ustawa o rzemiośle z 22 marca 1989 r. (Dz.U. z 2002 r. Nr 112, poz. 979, z późn. zm.); J. Bartnik, *Izby rzemieślnicze jako organizacje samorządu gospodarczego w Polsce*, [w:] *Spór o samorząd gospodarczy w Polsce*, red. S. Wykrętowicz, Poznań 2005; K. Dąbrowski, *Samorząd zawodowy i gospodarczy*, [w:] *Administracja publiczna i prawo administracyjne w zarysie*, red. M. Karpiuk, J. Kowalski, Warszawa-Poznań 2013; P. Janus, *Prawne aspekty funkcjonowania samorządu gospodarczego na przykładzie Opolskiej Izby Gospodarczej*, Opole 2012; R. Kmiecik, P. Antkowiak, K. Walkowiak, *Samorząd gospodarczy i zawodowy w systemie politycznym Polski*, Warszawa 2012; M.A. Waligórski, S. Pawłowski, *Samorząd zawodowy i gospodarczy w Polsce*, Poznań 2005; Statut Opolskiej Izby Rzemieślniczej z 30 czerwca 2006 r.; Statut Wielkopolskiej Izby Rzemieślniczej z 29 września 2008 r.

Piotr Janus

Izba rolnicza – obligatoryjna instytucja samorządu gospodarczego, której członkami z mocy prawa są osoby fizyczne i prawne, będące podatnikami podatku rolnego w rozumieniu przepisów o podatku rolnym, a także podatku dochodowego z działań

specjalnych produkcji rolnej w rozumieniu przepisów o podatku dochodowym od osób fizycznych i podatku dochodowym od osób prawnych. Ponadto do izby rolniczej należą członkowie rolniczych spółdzielni produkcyjnych posiadający w tych spółdzielniach wkłady gruntowe. Terenem działania izby jest obszar województwa i z tego względu w Polsce funkcjonuje szesnaście izb rolniczych.

Podstawą funkcjonowania samorządu rolniczego jest ustawa z dnia 14 grudnia 1995 r. o izbach rolniczych (Dz.U. z 2002 r. Nr 101, poz. 927, z późn. zm.). Izby rolnicze są osobami prawnymi typu korporacyjnego. Działają one na rzecz rolnictwa i wpływają na kształtowanie polityki rolnej i uczestniczą w jej realizacji. Swoje działania izba rolnicza opiera na ustawie oraz statucie, który określa przede wszystkim nazwę i siedzibę izby, teren działania, strukturę organizacyjną, jej zadania, prawa i obowiązki członków, zasady gospodarki finansowej oraz zasady reprezentowania izby na zewnątrz. Najwyższym organem izby rolniczej jest walne zgromadzenie, posiadające przede wszystkim kompetencje uchwałodawcze. Walne zgromadzenie uchwała: statut, regulamin obrad, regulaminy pracy zarządu i komisji rewizyjnej, budżet. Ponadto podejmuje uchwały dotyczące: przejmowania zadań należących do właściwości administracji rządowej lub przekazywanych przez organy samorządu terytorialnego, składki członkowskiej, utworzenia fundacji, utworzenia lub przystąpienia do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością lub spółki akcyjnej, przystąpienia do stowarzyszenia w charakterze członka wspierającego, założenia związku stowarzyszeń lub przystąpienia do takiego związku, wyrażanie zgody na członkostwo izby w innych organizacjach krajowych i zagranicznych, ustalanie zasad odpłatności za usługi świadczone przez izbę. Walne zgromadzenie wypełnia również obok komisji rewizyjnej również w pewnym zakresie funkcje organu kontrolnego, poprzez podejmowanie uchwał w sprawie absolutorium dla zarządu oraz rozpatrywania i zatwierdzania sprawozdań zarządu i komisji rewizyjnej. Wybory do walnego zgromadzenia izby są pośrednie, dwustopniowe i przeprowadzane w głosowaniu tajnym. Poprzedzone zawsze są wyborami członków innego organu izby, określanego mianem rady powiatowej. Wybory te przeprowadza się w okręgach wyborczych odpowiadających obszarowi jednej gminy. Powierzchnia użytków rolnych ma decydujący wpływ na liczbę miejsc w radzie powiatowej izby. W okręgu wyborczym, w którym powierzchnia użytków rolnych nie przekracza 4 tys. ha., wybiera się jednego członka rady powiatowej. Z kolei w okręgu wyborczym, w którym powierzchnia użytków rolnych przekracza 4 tys. ha, wybiera się dwóch członków tej rady. Funkcje kontrolne wykonuje wspomniana komisja rewizyjna, która wybierana i odwoływana jest w głosowaniu tajnym przez radę spośród jej członków. Komisja składa się z 5 osób wybieranych spośród członków walnego zgromadzenia. Członek komisji rewizyjnej nie może być jednocześnie członkiem zarządu. Z kolei

zarząd izby wybierany jest przez walne zgromadzenie na jego pierwszym posiedzeniu, nie później jednak niż w ciągu 3 miesięcy od dnia wyborów. W skład zarządu wchodzi: prezes, wiceprezes i 3 członkowie. Izby rolnicze, jako swoją reprezentację na szczeblu krajowym tworzą Krajową Radę Izb Rolniczych, posiadającą osobowość prawną. W jej skład wchodzi prezesi izb oraz wybrani przez walne zgromadzenie delegaci po jednym z każdej izby.

Zadania ustawowe opisywanych izb zawarte zostały przede wszystkim w rozdziale 2. regulacji o izbach rolniczych. Wspomniane zadania można podzielić na zadania powiązane z działaniem organów administracji rządowej i samorządu terytorialnego oraz zadania realizowane na rzecz tworzenia i poprawy funkcjonowania rynku rolnego, a także obowiązki w zakresie oświaty rolniczej. Warto zauważyć, że nie jest to jednak katalog zamknięty, o czym może świadczyć zastosowany przez ustawodawcę zwrot „w szczególności”. Oscyluje one wokół reprezentowania interesów rolników, działalności doradczej, informacyjnej, opiniotwórczej, edukacyjnej, promocji. Izby mogą również wykonywać zadania zlecone z zakresu administracji rządowej i przekazane w drodze porozumienia przez organy samorządu terytorialnego. Przy wykonywaniu tych zadań organy izby stosują przepisy kodeksu postępowania administracyjnego. Nadzór nad izbami sprawują minister właściwy do spraw rolnictwa w stosunku do Krajowej Rady Izb Rolniczych oraz właściwi wojewodowie w stosunku do poszczególnych izb. Jak stanowi art. 46. ustawy nadzór nad działalnością izb sprawowany jest na podstawie kryterium zgodności z prawem. Należy także zauważyć, że zastosowano w Polsce, w odniesieniu do izb rolniczych tzw. model mieszany ich organizacji, czyli w tym wypadku zostały wyposażone w obligatoryjne członkostwo, ale bez władztwa administracyjnego.

Ustawa z dnia 14 grudnia 1995 r. o izbach rolniczych (Dz.U. z 2002 r. Nr 101, poz. 927 z późn. zm.); M. Balcerek, *Ustrój prawny samorządu rolniczego w Polsce i RFN. Studium porównawcze*, "Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu", 2008, nr 21; K. Dąbrowski, *Samorząd zawodowy i gospodarczy*, [w:] *Administracja publiczna i prawoadministracyjne w zarysie*, red. M. Karpiuk, J. Kowalski, Warszawa-Poznań 2013; Ł. Radwanowicz, *Izby samorządu rolniczego*, [w:] *Prawo administracyjne ustrojowe. Podmioty administracji publicznej*, red. J. Stelmasiak, J. Szreniawski, Bydgoszcz 2003.

Piotr Janus

Izby przemysłowo-handlowe – izby samorządu gospodarczego, działające w Polsce w okresie międzywojennym w oparciu o rozporządzenie Prezydenta RP z 15 lipca 1927 r. o izbach przemysłowo handlowych (Dz.U. RP z 1927 r. Nr 67, poz. 591, t.j. Dz.U. RP z 1936 r. Nr 45, poz. 335). Nie były jednak tworem zupełnie nowym, gdyż wcześniej na ziemiach polskich istniały izby przemysłowo-handlowe, których podstawę

funkcjonowania stanowiły ustawy dzielnicowe, tzn. austriacka ustawa z dnia 29 czerwca 1868 r. o organizacji izb handlowych i przemysłowych i pruska ustawa z dnia 24 lutego 1870 r. o izbach handlowych. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości funkcjonowanie izb przemysłowo-handlowych zostało ujednoczone na podstawie wspomnianego rozporządzenia Prezydenta RP. Zgodnie z nim izba przemysłowo-handlowa była instytucją samorządu gospodarczego i osobą publiczno-prawną, której powierzona została stała reprezentacja interesów gospodarczych przemysłu i handlu. O utworzeniu izby, jej siedzibie i granicach jej okręgu postanawiał Minister Przemysłu i Handlu po zasięgnięciu opinii organizacji społeczno-gospodarczych (zrzeszeń przemysłowców, stowarzyszeń kupieckich itp.). Również nadzór nad izbami sprawował Minister Przemysłu i Handlu. Izba mogła być rozwiązana uchwałą Rady Ministrów na wniosek Ministra Przemysłu i Handlu jeżeli naruszała ustawy, lub zagrażała interesom Państwa. W okresie II Rzeczypospolitej izby przemysłowo-handlowe działały w: Bielsku (1919–1935) z czasem jako oddział Izby katowickiej, Brodach (1850–1927), Bydgoszczy (1875–1933), Gdyni (1931–1939) z oddziałem w Bydgoszczy (1933–1939), Grudziądzu (1899–1931), Katowicach (1922–1939) z oddziałem w Bielsku, Krakowie (1850–1939), Lublinie (1929–1939), Lwowie (1850–1939), Łodzi (1929–1939), Poznaniu (1851–1939), Sosnowcu (1929–1939), Toruniu (1852–1927), Warszawie (1929–1939), Wilnie (1929–1939).

Izby przemysłowo-handlowe zostały reaktywowane po wojnie w sposób oddolny i działały do 1950 r. kiedy stały się ofiarą zmian ustrojowych i gospodarczych. Izby zostały zniesione na mocy ustawy z dnia 7 marca 1950 r. o Centralnym Urzędzie Drobnej Wytwórczości (Dz.U. z 1950 r. Nr 10, poz. 104, z późn. zm.). Zgodnie z tą ustawą majątek izb przeszedł na własność Skarbu Państwa, funkcje przejęła administracja państwowa, a nieliczne zadania Izb przekazano zrzeszeniom przemysłu prywatnego i zrzeszeniom kupieckim. Wcześniej, w 1949 r. Rada Ministrów dekretem z mocą ustawy z dnia 28 września 1949 r. o utworzeniu Polskiej Izby Handlu Zagranicznego (Dz.U. z 1949 r. Nr 53, poz. 403, z późn. zm.) z zakresu działania izb przemysłowo-handlowych wyłączyła zagadnienia związane z handlem zagranicznym. Zadaniem Polskiej Izby Handlu Zagranicznego było rozwijanie i umacnianie stosunków gospodarczych Polski z zagranicą. Izba miała osobowość prawną i była instytucją prawa publicznego. Działalność Izby obejmowała cały obszar kraju z siedzibą w Warszawie. Ponadto na mocy ustawy z 6 lipca 1982 r. o zasadach prowadzenia na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne (Dz.U. z 1982 r. Nr 19, poz. 146), stworzono możliwość utworzenia dla zagranicznych podmiotów gospodarczych, izby gospodarczej obejmującej swym zasięgiem terytorium całego kraju. Na tej podstawie powstała Polsko-Polonijna Izba

Przemysłowo-Handlowa, która na mocy ustawy z 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych (Dz.U. z 1988 r. Nr 41, poz. 325, z późn. zm.) stała się Izbą Przemysłowo-Handlową Inwestorów Zagranicznych.

Po przemianach ustrojowych końca lat 80. ubiegłego wieku na mocy ustawy z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej (Dz.U. z 1988 r. Nr 41, poz. 324, z późn. zm.) zostało przywrócone przedsiębiorcom prawo do zrzeszania się na zasadzie dobrowolności w organizacje przedsiębiorców. Ponadto ustawa ta nakazywała dotychczas działającym organizacjom, pod rygorem likwidacji, przekształcić się w organizacje przedsiębiorców z uwzględnieniem zasady dobrowolności. Zasada dobrowolności następnie została potwierdzona w ustawie z dnia 30 maja 1989 r. o izbach gospodarczych (Dz.U. z 2009 r., Nr 84, poz. 710). Zgodnie z tą ustawą izby gospodarcze zostały pomyślane jako dobrowolne organizacje samorządu gospodarczego, reprezentujące interesy gospodarcze zrzeszonych w niej przedsiębiorców w szczególności wobec organów władzy publicznej. Izby gospodarcze mogą na zasadzie dobrowolności zrzeszać się w Krajowej Izbie Gospodarczej. Współczesne izby gospodarcze (poza nielicznymi wyjątkami przymusowości np. Polska Izba Ubezpieczeń, Izba domów składowych) są więc dobrowolnymi zrzeszeniami przedsiębiorców o charakterze prywatno-prawnym.

Rozporządzenie Przewodniczącego Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego z 15 grudnia 1950 r w sprawie określenia organów i instytucji, które przejmą niektóre sprawy należące dotychczas do zakresu działania izb przemysłowo-handlowych (Dz.U. z 1951 r. Nr 9, poz. 71); *Archiwalia izb przemysłowo-handlowych. Stan i perspektywy badań*, red. K. Dąbrowski, Ryki 2012; M.A. Waligórski, S. Pawłowski, *Samorząd zawodowy i gospodarczy w Polsce*, Poznań 2005.

Krzysztof Bojarski

Publiczna osoba związkowa – konstrukcja teoretyczna przedstawiona przez Wilhelma Szczęsnego Wachholza w pracy „Istota i prawo związków publicznych (publiczne osoby związkowe)” z 1928 roku. Wachholz nawiązując do Hansa Kelsena, analizując teorię osoby prawnej, nazwał osobę prawną „osobą związkową”. Uznał, że termin "osoba prawna" jest nielogiczny, gdyż „osoba fizyczna” jest w takim samym stopniu "osobą prawną", co "osoba prawna" rozumiana jako jednostka organizacyjna. Termin "osoba prawna" wywoływał – jego zdaniem – błędne wrażenie, że „tylko ona tworzy konstrukcję prawną, zaś osoba fizyczna jest czymś zgoła odmiennym” [W.Szcz. Wachholz, *Istota i prawo związków publicznych (publiczne osoby związkowe)*, Warszawa 1928, s. 5].

Osobę prawną prawa publicznego określił mianem "publicznej osoby związkowej". Jawiła się ona jako abstrakcyjny "częściowy porządek prawny", pewien

kompleks norm prawnych, "których istotna część ustanawia dla podlegających tym normom obowiązek wypełniania tymi samymi normami określonych funkcji, o treści, w stosunku do istniejących ustaw, wykonawczej i w drodze wyjątku publicznej osobie związkowej (częściowemu porządkowi prawnemu) przez całość porządku prawnego do wykonania zleconej i skutkiem tego podlegającej zarachowaniu na poczet jej (jego) woli" [Ibidem, s. 32].

Mimo swojej zawiłości definicja Wachholza stanowiła zwartą konstrukcję logiczną. Łatwo ją odnieść do danej przedwojennej izby przemysłowo-handlowej, określonej grupy przedsiębiorców i konkretnej funkcji wypełnianej przez tą izbę, tj. prowadzenia katastru przedsiębiorstw. Otóż kompleks norm prawnych (w tym przypadku rozporządzenie o izbach przemysłowo-handlowych z 1927 r.) tworzyłby izbę przemysłowo-handlową (jako publiczną osobę związkową). Jego istotna część, czyli jakiś określony przepis tegoż rozporządzenia nakładałby na przedsiębiorców obowiązek wypełniania, za pomocą tych samych przepisów, funkcji izby; tj. prowadzenia katastru przedsiębiorstw. Treść tej funkcji byłaby, na podstawie ciągle tych samych przepisów (tj. rozporządzenia o izbach), wykonawczą w stosunku do całości porządku prawnego w państwie (np. art. 68 Konstytucji marcowej). Zarazem owe prowadzenie katastru byłoby funkcją zleconą przez ów ogólny porządek prawny (tworzony przez hipotetycznego ustawodawcę) i – co już nie ulega żadnej wątpliwości – prowadzoną na rachunek i odpowiedzialność tejże izby.

Wachholz ujmował publiczną osobę związkową jako pewien stan faktyczny, konstruując definicję osoby prawnej prawa publicznego (publicznej osoby związkowej) na płaszczyźnie myślowej, w oderwaniu od konkretnego porządku prawnego; co było przecież zgodne z istotą normatywizmu Kelsena. Osoby prawne nie wykonujące zadań administracji publicznej, tj. nie posiadające osobowości publiczno-prawnej, zaliczał do prywatnych osób związkowych (jak np. stowarzyszenia, spółki itp.). Publiczne osoby związkowe dzielił na korporacje i zakłady (co pokrywa się z przyjętym współcześnie podziałem samorządu na korporacyjny i zakładowy); korporacje zaś dzielił na terytorialne i zawodowe. Krytykował zarazem podział administracji publicznej na rządową i samorządową, uważając, że instytucje samorządowe (w jego ujęciu "publiczne osoby związkowe") stanowią jedynie część administracji państwowej a ich władza (imperium) pochodzi od państwa. Publiczne osoby związkowe, czyli także izby przemysłowo-handlowe, posiadały – według niego – doniosłe znaczenie w życiu społecznym ponieważ umożliwiały ściśle dostosowanie normy prawnej do zaistniałego, konkretnego stanu faktycznego, dzięki lepszej i dokładniejszej znajomości lokalnych warunków; co jest

idealnym niemalże przełożeniem kelsenowskiego normatywizmu na realia funkcjonowania samorządu gospodarczego.

W.Szcz. Wachholz, *Istota i prawo związków publicznych (publiczne osoby związkowe)*, Warszawa 1928. W nocie wykorzystano fragment tekstu: K. Dąbrowski, *Samorząd gospodarczy w okresie II RP w poglądach J. Huberta, W.L. Jaworskiego, W. Wakara i W.Szcz. Wachholza*, "Administracja. Teoria, Dydaktyka, Praktyka" 2009, nr 3.

Karol Dąbrowski

Rzemiosło – działalność gospodarcza polegająca na wytwarzaniu dóbr codziennego użytku, produkcji drobnotowarowej, jednostkowej, wyspecjalizowanej, artystycznej, luksusowej przy użyciu prostych narzędzi i maszyn (w zawodach takich jak np. czapnik, jubiler, krawiec, parasolnik, ślusarz), świadczeniu usług, mających na celu naprawę i konserwację przedmiotów uszkodzonych lub częściowo zużytych (w zawodach typu mechanik rowerowy, szewc, szklarz, tapicer, zegarmistrz), osobistych (np. kosmetycznych, fryzjerskich), artystycznych lub zdrowotnych (np. fotograficznych, optycznych). Zawody rzemieślnicze znajdują swe miejsce w działalności artystycznej, branży budowlanej, drukarstwie, gastronomii, mechanice i elektromechanice, optyce, przemyśle motoryzacyjnym, skórzanym i spożywczym, włókiennictwie itp.

Działalność rzemieślnicza posiada indywidualny, spersonalizowany charakter, wymaga wieloletniego przygotowania zawodowego i praktycznej nauki zawodu, a także posiadania fizycznej zręczności i sprawności, umiejętności manualnych, pomysłowości oraz zmysłu artystycznego, cechuje się niższą skalą produkcji, działaniem na zamówienie ze strony klientów, niskim stopniem mechanizacji, przewagą wyspecjalizowanej pracy ręcznej, wykorzystaniem prostych narzędzi i maszyn, brakiem podziału pracy, objęciem jednym warsztatem całego cyklu wytwarzania produktu od surowca do wyrobu finalnego, korzystaniem z własnych i powierzonych materiałów, osobistym zaangażowaniem właściciela warsztatu, niewielką liczbą zatrudnionych pracowników przede wszystkim czeladników i członków rodziny, ograniczonym ilościowo i przestrzennie kręgiem odbiorców o często lokalnym profilu, małym rozmiarem zakładu rzemieślniczego oraz stosunkowo niższymi obrotami.

Z powyższego punktu widzenia definicja rzemiosła zawarta w artykule drugim ustawy z dnia 22 marca 1989 r. (Dz.U. z 2002 r. Nr 112, poz. 979, z późn. zm.), wedle której „rzemiosłem jest zawodowe wykonywanie działalności gospodarczej przez osobę fizyczną, z udziałem kwalifikowanej pracy własnej, w imieniu własnym tej osoby i na jej rachunek, przy zatrudnieniu do 50 pracowników” jest wadliwa.

Rzemieślnicy mogą zrzeszać się w izbach rzemieślniczych, jednak przynależność do nich jest dobrowolna. Nie ma także ograniczeń terytorialnych co do tworzenia izb, więc w jednym mieście może istnieć kilka tego typu instytucji. Tradycyjnie rzemieślnicy poszczególnych branż skupieni są w cechach. Instytucją ogólnopolską skupiającą izby lokalne jest Związek Rzemiosła Polskiego. Należą do niego także spółdzielnie rzemieślnicze oraz mikroprzedsiębiorstwa, szczególna uwaga rzemiosła jest poświęcana szkolnictwu zawodowemu.

K. Dąbrowski, *Uwagi o Obywatelskim projekcie ustawy o izbach przemysłowo-handlowych w Polsce*, [w:] *Obywatelski projekt ustawy o izbach przemysłowo-handlowych w Polsce*, red. S. Wykrętowicz, Poznań 2012; *Rzemiosło*, [w:] *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, t. 5, Warszawa 1996; *Rzemiosło*, [w:] <http://portalwiedzy.onet.pl/7338,,,,rzemioslo,haslo.html> [dostęp 18.02.2014]; <http://www.zrp.pl/> [dostęp 18.02.2014].

Karol Dąbrowski

Samorząd – samodzielne zarządzanie sprawami publicznymi przez wspólnotę samorządową. Takie ujęcie sięga do niemieckiego źródłosłowa Selbstverwaltung – „samozarząd”, zaproponowanego przez Johanna Augusta Schlettweina w wieku XVIII. Pozwala na ściślejsze rozróżnienie „samorządu” i „wspólnoty samorządowej”. Ułatwia jednocześnie oderwanie się od tendencji sprowadzania samorządu do decentralizacji albo dekoncentracji administracji publicznej. Samorząd odnosi się bowiem do kryterium przedmiotowego, a wspólnota – podmiotowego. Wyróżnia się różne rodzaje samorządu: akademicki, działkowy, gospodarczy, łowiecki, narodowościowy, robotniczy, spółdzielczy, studencki i doktorancki, terytorialny, uczniowski, wyznaniowy, zawodowy. Zaznaczyć trzeba, iż podział samorządu na terytorialny oraz nieterytorialny odgrywa zasadniczą rolę. Niekiedy używa się pojęcia „samorząd specjalny”. W ujęciu teoretycznym zaś samorząd terytorialny i nieterytorialny zaliczane są do samorządu korporacyjnego opartego o substrat osobowy, a fundacje do samorządu zakładowego zbudowanego w oparciu o substrat majątkowy. Samorzady korporacyjne nie istnieją bez grupy społecznej, zaś dla zaistnienia fundacji konieczne jest wniesienie majątku, który będzie funkcjonował niezależnie nie tylko od mienia fundatora lub fundatorów, ale i innych mas majątkowych występujących w obrocie prawnym. Majątek ten będzie też odrębny od Skarbu Państwa. Jak można było zauważyć, pojęcia „samorząd” i „wspólnota samorządowa” tradycyjnie są używane wymiennie, ale ich rozróżnienie ma wiele zalet poznawczych.

W nocie wykorzystano fragment tekstu: Dąbrowski K., *Historia administracji*, skrypt w serwisie „Wikibooks” (https://pl.wikibooks.org/wiki/Historia_administracji/).

Karol Dąbrowski

Samorząd gospodarczy – samodzielne zarządzanie sprawami publicznymi przez wspólnoty przedsiębiorców, rolników lub rzemieślników. Celowo podkreślono te trzy grupy, gdyż zgodnie z tradycją samorząd gospodarczy dzieli się na samorząd przemysłowo-handlowy, rolniczy i rzemieślniczy. Akcentując udział wyżej wspomnianych trzech grup podkreśla się aspekt podmiotowy: bycie przedsiębiorcą, rolnikiem lub rzemieślnikiem. W aspekcie przedmiotowym kładzie się nacisk na udział w wykonywaniu samorządu gospodarczego przez osoby wykonujące szeroko rozumianą działalność gospodarczą, zarobkową i zawodową, w tym rolniczą, podkreślając przymiot prowadzonej działalności. Współcześnie należało by jednak obejmować pojęciem samorządu gospodarczego wyłącznie osoby prowadzące działalność gospodarczą, rzemieślniczą i rolniczą tak, by odróżnić samorząd gospodarczy od zawodowego i nie wliczać do niego samorządu pracowniczego, którego częścią jest samorząd robotniczy. Samorząd robotniczy – o ile istnieje – jest tworzony przez pracowników fizycznych zatrudnionych w danym zakładzie przemysłowym, a do samorządu pracowniczego wlicza się nie tylko pracowników wykonujących pracę fizyczną.

Wprawdzie biorąc pod uwagę postanowienia polskich konstytucji z 1921 i 1935 roku można by do samorządu gospodarczego włączyć izby pracy, które miały zrzeszać pracowników. Nie są jednak one tożsame z samorządem robotniczym, istniejącym na poziomie danego zakładu pracy. Miały być one odpowiednikiem pozostałych izb, ale skupiającym osoby wykonujące pracę najemną w skali ogólnopolskiej.

W Konstytucji marcowej przewidziano w artykule 68, że „obok samorządu terytorialnego osobna ustawa powoła samorząd gospodarczy dla poszczególnych dziedzin życia gospodarczego, a mianowicie: izby rolnicze, handlowe, przemysłowe, rzemieślnicze, pracy najemnej i inne, połączone w Naczelną Izbę Gospodarczą Rzeczypospolitej, których współpracę z władzami państwowymi w kierowaniu życiem gospodarczym i w zakresie zamierzeń ustawodawczych określą ustawy”. Pomijając wadliwą stylistykę tego przepisu (co zresztą było bolączką wielu artykułów tej Konstytucji) trzeba powiedzieć, iż jednolite izby przemysłowo-handlowe, rolnicze i rzemieślnicze powołano po 1926 roku z inicjatywy Eugeniusza Kwiatkowskiego, gdy władzę w Polsce przejęła sanacja. Izb pracy, jak i Naczelnej Izby Gospodarczej nie utworzono.

Do Konstytucji kwietniowej wprowadzono zaś artykuł 76: „Dla poszczególnych dziedzin życia gospodarczego powołuje się samorząd gospodarczy, obejmujący izby rolnicze, przemysłowo-handlowe, rzemieślnicze, pracy, wolnych zawodów oraz inne zrzeszenia publiczno-prawne. Ustawy mogą łączyć izby w związki i nadawać im osobowość publiczno-prawną. Do rozważania zagadnień, dotyczących całokształtu życia gospodarczego, opiniowania o projektach ustaw gospodarczych, tudzież

harmonizowania poczynić w poszczególnych gałęziach gospodarstwa narodowego – może być ustawą powołana Naczelna Izba Gospodarcza. Nadzór nad działalnością samorządu gospodarczego sprawuje Rząd przez powołane do tego organy”. Samorząd zawodowy potraktowano – inaczej niż to się ujmuje współcześnie – jako element samorządu gospodarczego. Spotkało się to z krytyką przedstawicieli doktryny. Pod pojęciem izb wolnych zawodów rozumiano zaś izby adwokackie, lekarskie itp. Izba pracy oraz Naczelnej Izby Gospodarczej podobnie jak wcześniej też nie utworzono. Nie leżało to zresztą w interesie rządzących. Naczelna Izba Gospodarcza mogłaby stać się wyrazem antysanacyjnych endeckich środowisk gospodarczych, a izby pracy skupiać reprezentantów lewicowych związków zawodowych.

W porównaniu do przedwojennych ustaw zasadniczych w Konstytucji z 2 kwietnia 1997 roku samorząd gospodarczy został potraktowany skrótowo, acz konkretnie. Ustęp drugi artykułu 17 brzmi: „W drodze ustawy można tworzyć również inne rodzaje samorządu. Samorzady te nie mogą naruszać wolności wykonywania zawodu ani ograniczać wolności podejmowania działalności gospodarczej”. Warto się zastanowić, czy w takim razie powołanie obligatoryjnego samorządu gospodarczego w drodze ustawowej doprowadzi do złamania Konstytucji. Z dużą dozą pewności można stwierdzić, że stworzenie takiego samorządu nie będzie naruszeniem Konstytucji. Odpowiedź po pierwsze nasuwa praktyka ustawodawcza, skoro ustawa o izbach rolniczych z dnia 14 grudnia 1995 r. (Dz.U. z 1996 r. Nr 1, poz. 3 – tekst jednolity: Dz.U. z 2002 r. Nr 101, poz. 927) obowiązuje od kwietnia 1996 roku i nie została zakwestionowana przed Trybunałem Konstytucyjnym to znaczy, że samorząd gospodarczy w ustroju III RP jest możliwy. To samo można odnieść do ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej (Dz.U. z 2003 r. Nr 124, poz. 1151 – tekst jednolity: Dz.U. z 2013 r. poz. 950, z późn. zm.), w której przepisach przewidziano utworzenie Polskiej Izby Ubezpieczeń. Pytanie powstaje, czy samorząd gospodarczy w ogóle jest potrzebny, ale w tym wypadku zdania wśród badaczy tematu są podzielone.

Po drugie, to że dany przedsiębiorca, rzemieślnik, rolnik, zakład ubezpieczeń – w przypadku Polskiej Izby Ubezpieczeń ma obowiązek należeć do danej izby samorządu gospodarczego, nie oznacza automatycznie, że izba ta będzie naruszać wolność wykonywania zawodu czy ograniczać wolność podejmowania działalności gospodarczej. Taka sytuacja zachodziłaby, gdyby izba gospodarcza zezwalałaby w drodze administracyjnej na podjęcie działalności gospodarczej, izba rzemieślnicza – na wykonywanie zawodu zaliczanego do rzemiosła, rolnicza – prowadzenie gospodarstwa rolnego, a Polska Izba Ubezpieczeń – rozpoczęcie działalności

ubezpieczeniowej. W związku z tym, że przypadek taki w polskim prawie miejsca nie ma, to można stwierdzić, iż przyjęty przez polskiego ustawodawcę model izb rolniczych oraz Polskiej Izby Ubezpieczeń nie jest sprzeczny z Konstytucją. Obecnie istniejące izby gospodarcze oraz rzemieślnicze nie mają charakteru obligatoryjnego, więc nie spełniają teoretycznych i doktrynalnych przesłanek pozwalających na zaliczenie ich do instytucji samorządu gospodarczego.

Z teoretycznego punktu widzenia, podobnie jak w gminie mieszkańcy tworzą z mocy prawa terytorialną wspólnotę samorządową, tak przedsiębiorcy, rolnicy i rzemieślnicy organizują się we wspólnoty oparte o przymiot wykonywania określonej działalności: gospodarczej, rolnej, rzemieślniczej. O tym, kto staje się członkiem izb decyduje więc każdorazowo ustawodawca, gdy precyzuje pojęcie przedsiębiorcy, rolnika czy rzemieślnika, a w nieco innym ujęciu (które w pewnej mierze może być tożsame): osoby prowadzącej działalność gospodarczą, rolniczą, rzemieślniczą.

Samorząd gospodarczy definiowano w literaturze sięgając do pojęcia „stanu gospodarczego”, propagowanego w nawiązaniu do skryptu z wykładów Juliana Huberta z połowy lat dwudziestych XX wieku. W tamtym okresie odpowiadało ono ówczesnej doktrynie korporacjonizmu i oparte było na niemieckim pojęciu „stanu” (*Stand*), „stanu zawodowego” (*Berufsstand*), stanu handlowego – kupieckiego (*Handelstand*) w znaczeniu korporacji. Zgadzało się też ze sposobem przedstawiania statusu osób prawnych (osób związkowych) w korporacyjnej teorii osób prawnych.

Julianowi Hubertowi przypisuje się definicję samorządu gospodarczego, zgodnie z którą jest to: „samorząd, zorganizowany na zasadzie przedstawicielstwa wspólnych, kolektywnych, osobistych interesów osób, należących do jednego stanu gospodarczego lub zawodu (np. izby) albo wyznaczonych ściśle przez gospodarczą sytuację materialną (np. spółki)” [*Samorząd gospodarczy. Skrypt z wykładów Prof. Juliana Huberta w roku akademickim 1925/1926*, b.d. (Poznań 1926), s. 2].

Współcześnie porównywanie samorządu gospodarczego do przedstawicielstwa wspólnych interesów osób, należących do jednego stanu gospodarczego lub zawodu może wydawać się nieadekwatne. Poza tym może prowadzić – zależnie od kontekstu – do zagubienia ważnej cechy samorządu gospodarczego, jakim jest władztwo administracyjne. Chociaż z drugiej strony synonimem „stanu” może być właśnie „wspólnota”, na przykład: gospodarcza (skoro mówi się o samorządzie gospodarczym), przedsiębiorców, rolników, rzemieślników.

Zauważyć należy – mimo sceptycyzmu – że w definicji Huberta zwrócono uwagę na trzy ważne różnice odnoszące się do członków wspólnoty samorządowej. Mianowicie wspólnota ta reprezentuje interesy: 1) osób należących do jednej grupy (przedsiębiorców), 2) osób należących do danego zawodu (którzy z tego tytułu są traktowani jako przedsiębiorcy, np. wykonując wolny zawód – w ten sposób

akcentuje się to, że wszczęcie działalności gospodarczej jest wtórne wobec podjęcia działalności zawodowej), 3) osób, którzy zostali wyznaczeni do przynależności samorządowej poprzez swoją sytuację gospodarczą (stając się współnikami wskutek wydarzeń od siebie niezależnych, jak uprzednio wzmiankowane dziedziczenie udziałów). Przykładowo: ktoś, kto odziedziczył udziały w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością stał się jej współnikiem, a gdy został wybrany na prezesa zarządu, to zaczął reprezentować spółkę na forum izby przemysłowo-handlowej. Zaczął tym samym brać udział w życiu samorządu gospodarczego.

Poza tym trzeba wziąć pod uwagę jeszcze inny aspekt, że do wspólnoty samorządowej należą – używając już przestarzałego po zorganizowaniu Krajowego Rejestru Sądowego (KRS) terminu – podmioty gospodarcze. Sytuacja tego podmiotu decyduje o tym, czy będzie on należał do wspólnoty, czy nie. Z chwilą rejestracji w KRS stanie się, zakładając, że izby gospodarcze byłyby obligatoryjne, członkiem właściwej terytorialnie izby. Jest to kolejny aspekt „hubertowskiej” definicji samorządu gospodarczego.

Cytowany autor podkreślił jeszcze jedną właściwość samorządu gospodarczego: że samorząd ten istnieje w interesie państwa, a nie ściśle własnym swoich członków. Można założyć, że samorząd ma bowiem realizować w pierwszej kolejności interes publiczny, a potem prywatne interesy swoich członków. W przeciwnym razie społeczeństwo traci główną korzyść z istnienia samorządu. Samorząd zaś – ale w tym przypadku „kłania się” państwowa teoria samorządu – pozwala państwu na zużytkowanie zdolności, umiejętności fachowych członków samorządu. Samorząd – kontynuując rozważania Huberta – ma współdziałać z administracją rządową, a zatem nie jest wyposażony w przymiot pełnej samodzielności i nie jest to „auto-administracja”, ale współadministrowanie pod nadzorem władz rządowych. Samorząd gospodarczy ma też kierować życiem gospodarczym, gdyż zakłada się, że wiedza, umiejętności i kompetencje jego członków są wyższe niż urzędników i reszty społeczeństwa. Ponadto ma współpracować z rządem w zakresie zamierzeń ustawodawczych [*Samorząd gospodarczy. Skrypt z wykładów Prof. Juliana Huberta...*, ss. 1-6].

Jak już kilkakrotnie w literaturze wspomniano, w przeszłości polski ustawodawca uściślił pojęcie samorządu gospodarczego w § 40 ust. 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28 maja 1934 r. do ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy państwowych i zawodowych wojskowych (Dz.U. RP Nr 60, poz. 513), pisząc: „przez instytucje, przedsiębiorstwa i zakłady samorządu gospodarczego rozumieć należy specjalne organy, oparte na zasadzie wybieralności, wyposażone w pewną samodzielność, funkcjonujące pod nadzorem władz państwowych

i powołane do współdziałania z tymi władzami w kierowaniu życiem gospodarczym (izby rolnicze, przemysłowe, handlowe, rzemieślnicze, pracy najemnej itd.)”.

Cechą wspólnoty samorządowej jest obligatoryjna do niej przynależność. Stąd też nie można mówić o anglosaskim albo kontynentalnym modelu samorządu gospodarczego, a o anglosaskim albo kontynentalnym modelu izb handlowych (gospodarczych, przemysłowo-handlowych); gdyż samorząd ze swej natury cechuje się przymusowością. Za to członkostwo w izbie może być owszem albo dobrowolne, albo obowiązkowe.

Jednostka (osoba fizyczna, osoba prawna, jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej) staje się członkiem wspólnoty samorządowej z chwilą podjęcia określonej działalności: gospodarczej, rolnej, rzemieślniczej. Przynależność do samorządu jest więc wtórna wobec rozpoczęcia działalności, ewentualnie objęcia przedsiębiorstwa, warsztatu rzemieślniczego lub gospodarstwa rolnego, na przykład w drodze dziedziczenia.

Teoretycznie jednostka może nie chcieć należeć do wspólnoty, ale wówczas musiałaby zaprzestać wykonywania danej działalności albo w ogóle jej nie zaczynać, bądź wyzbyć się przedmiotu, z którym owa przynależność jest związana (np. gospodarstwa rolnego). Teoretycznie może więc dojść do sytuacji, w której obywatele nie będą angażować się w życie gospodarcze, jeśli warunki członkostwa we wspólnotach będą zbyt uciążliwe. Może się to wiązać ze stratą dla gospodarki, społeczeństwa, ale też samej idei samorządności, wypaczając ją i zniechęcając obywateli skłonnych przez to zawierzyć populistom obiecującym poprawę życia poprzez etatyzm.

Zadaniem samorządu gospodarczego jest zgodne z dobrem wspólnym reprezentowanie interesów zrzeszonych w nim osób i jednostek; wspieranie rozwoju gospodarczego państwa, przyczynianie się do wzrostu dobrobytu społecznego i rozwoju narodowej kultury. W gestii samorządu nie leży regulacja gospodarki, ani tym bardziej jej reglamentacja. Samorząd gospodarczy nie powinien działać jako regulator rynku, gdyż ma wspierać swoich członków a nie władze rządowe. Jeśli miałby wykonywać funkcje regulacyjno-reglamentacyjne, to w imieniu, w zastępstwie i pod nadzorem władz publicznych tak, by w tak „usamorządowiony” obszar władze publiczne już nie wkraczały. Samorząd ma bronić zrzeszonych przed niesłusznymi poczynaniami władz rządowych, ale też innych rodzajów samorządu, szczególnie terytorialnego w razie, gdy ten dla przykładu nadmiernie reguluje życie obywateli, czym zwiększa koszt swego działania, zadłuża się i finalnie wprowadza nowe kategorie podatków i podnosi dotychczasowe. Izby samorządu gospodarczego nie powinny jednak przejmować uprawnień państwa w dziedzinie gospodarki, przekształcając się w kolejne biurokratyczne struktury. Izby, jak każde instytucje

publiczne, zagrożone są biurokratyzacją i marnotrawstwem środków publicznych, a przez to – co nie może być pomijane w kontekście zrównoważonego rozwoju – bezpowrotną utratą zasobów naturalnych. Rozsądnie jest jednak przyznać izbom prawo przejmowania do władzy publicznej wykonywania zadań publicznych w formie zadań własnych lub zadań zleconych. Powierzenie administracji publicznej izbom następuje z woli państwa. Powinno być to jednak rzeczywiście uzasadnione interesem publicznym. Nie można kreować nowych zadań pod kątem interesów izb, ani nowych potrzeb społecznych, które są przecież nieograniczone. Taka polityka prowadzić będzie jedynie do inflacji prawa, ubożenia obywateli i dalszej degradacji środowiska naturalnego. Właściwym rozwiązaniem jest zmniejszanie zadań państwa (w tym zadań samorządu).

Wydaje się więc, że nie ma przeszkód przed przekazaniem instytucji samorządu gospodarczego zadań agend rządowych w zakresie gospodarki. Nie wiadomo oczywiście, czy taki zabieg byłby opłacalny dla budżetu i podatników. Mogłoby by bowiem dojść jedynie do zamiany jednej biurokracji na drugą, tj. formy, a nie treści. Dla obywatela może nie być różnicy, czy jest obsługiwany przez biurokrację rządową, samorządową, czy przedsiębiorcę lub organizację społeczną, która uzyskała koncesję na realizację zadań publicznych. Chodzi o to, żeby obywatel jak najrzadziej musiał korzystać z usług biurokracji, gdyż dzięki temu jego życie jest tańsze i prostsze.

Wspólnoty samorządowe nie mogą dlatego koncentrować się na wydawaniu kolejnych przepisów zwiększających inflację prawa, a na współrządzeniu i współdecydowaniu w sprawach publicznych. Ciężar obecności samorządu w dyskursie publicznym winien być przeniesiony na mechanizm partycypacji społecznej. Rząd w demokracji musi być zmuszony do działania w porozumieniu z samymi zainteresowanymi, a w dodatku musi być szanowany głos mniejszości, która przeciwstawia się grupowemu myśleniu większości.

Na zakończenie wypada się zastanowić nad sensem samorządu gospodarczego. Argumenty, że samorząd pozwala na oszczędniejsze gospodarowanie funduszami publicznymi, zmniejszenie biurokracji, przybliżenie administracji do obywatela nie sprawdzają się w praktyce. Zadłużenie jednostek samorządu terytorialnego jest potężne, biurokracja rozrosła się niepomiarowo, a przekazanie zadań w ręce samorządu terytorialnego nie stało się zmianą jakościową. Stworzona struktura samorządowa okazała się za to bardzo podatną na wpływy polityczne i upartyjnienie. Jednym argumentem, który wydaje się racjonalny, to skuteczniejsze załatwianie spraw o charakterze wybitnie lokalnym, np. budowy chodników, odśnieżania dróg i ogólnie rzecz biorąc: dbałość o infrastrukturę; a to jest przecież domeną budżetów partycypacyjnych, czyli demokracji lokalnej, a nie centralnej.

Reszta spraw winna być powierzana organizacjom społecznym w drodze konkursów. Zdecydowanie tego typu sprawami nie powinna zajmować się centralna administracja rządowa, gdyż do tego właśnie nadaje się lokalna administracja samorządowa. Argumenty „miękkie” typu wzrost świadomości społecznej, aktywności, demokratyzacji, działań zbiorowych, budowy kapitału społecznego, umacniania więzi społecznych są trudno sprawdzalne i mierzalne, i być może przynależą wręcz do wiedzy potocznej przez co ze ściśle naukowego punktu widzenia nie powinny być w pełni brane pod uwagę. Dla sprawnego funkcjonowania modelu dualnego, tzn. połączenia administracji rządowej i samorządowej konieczne jest odformalizowanie funkcjonowania samorządu, zapewnienie mu możliwości elastycznego działania, samodzielności organizacyjnej, co w państwie totalnie zaprogramowanym przez prawo jest niemożliwe, gdyż przerost przepisów administracyjnych paraliżuje działalność obywateli, łącznie z radnymi i urzędnikami. Dlatego też biorąc pod uwagę mentalność i charakter narodu (które też są pojęciami słabo osadzonymi w terminologii naukowej) oraz sposób urządzania życia ustrojowo-prawnego, które prędkiej utrudni obywatelom życie niż pomoże im rozwinąć swoją wolność i inicjatywę, trzeba obiektywnie spojrzeć na projekty wprowadzenia w Polsce instytucji samorządu gospodarczego, gdyż mogą okazać kolejnymi biurokratycznymi tworamiz działającymi zgoła nieracjonalnie. W realiach III RP okresu I połowy XXI wieku paradoksalnie mniej państwa i samorządu oznacza więcej wolności, a ta przekłada się na wyższe oszczędności na rachunkach bankowych oraz komfort życia.

K. Dąbrowski, *Innowacyjność izb gospodarczych na tle modernizacyjnej funkcji prawa*, „Przegląd Politologiczny” 2011, nr 4; id., *Izby przemysłowo-handlowe Drugiej Rzeczypospolitej jako instytucje samorządu przemysłowo-handlowego. Ujęcie doktrynalne i konstytucyjne*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2007, t. 10; id., *Samorząd zawodowy i gospodarczy*, [w:] *Administracja publiczna i prawo administracyjne w zarysie*, red. M. Karpiuk, J. Kowalski, Warszawa-Poznań 2013; J. Hubert, *Ogólne stanowisko prawne Uniwersytetu Poznańskiego (przyczynek do nauki o zakładach publicznych według prawa obowiązującego w b. dzielnicy pruskiej)*, Poznań 1925; *Samorząd gospodarczy. Skrypt z wykładów Prof. Juliana Huberta w roku akademickim 1925/1926*, Poznań 1926.

Karol Dąbrowski

Samorząd przemysłowo-handlowy – pierwsze historyczne wzmianki o związkach kupieckich stanowiących pierwowzór współczesnych izb przemysłowo-handlowych pochodzą z IX w. i odnoszą się do miast portowych europejskiej części Morza Śródziemnego. W kolejnych wiekach korporacje te zyskiwały na popularności. Zaznaczyć jednak trzeba, iż korporacje te w okresie feudalizmu miały charakter prywatno-prawny o członkostwie dobrowolnym, nie posiadały władztwa

administracyjnego i nie były izbami samorządu gospodarczego w znaczeniu teorii prawa administracyjnego. Natomiast wzorem nowożytnych izb samorządu gospodarczego były powołane w 1802 r. przez Napoleona Bonaparte na mocy dekretu konsularnego nowe izby handlu na czele z izbą paryską. Ostatecznie w drugiej połowie XIX w. wykształciły się dwa modele izb gospodarczych: a) izby gospodarcze samorządu gospodarczego czyli korporacje publicznoprawne o członkostwie obligatoryjnym i władztwie administracyjnym – tzw. model francuski, który przyjął się w większości państw Europy kontynentalnej – izby te tworzą samorząd gospodarczy w znaczeniu prawa administracyjnego, oraz b) izby gospodarcze stowarzyszeniowe, czyli korporacje prywatno-prawne o członkostwie dobrowolnym bez władztwa administracyjnego – tzw. model anglosaksoński (który przyjął się w Anglii, Skandynawii, Portugalii i Belgii) – izby te nie są instytucjami samorządu gospodarczego w rozumieniu prawa administracyjnego. W Polsce międzywojennej funkcjonował model francuski izb, którego podstaw prawnych należy doszukiwać się w art. 68 Konstytucji marcowej z 1921, który stanowił, że niezależnie od samorządu terytorialnego osobna ustawa powoła samorząd gospodarczy, oraz w rozporządzeniach Prezydenta RP: z 7 czerwca 1927 r. o prawie przemysłowym, z 15 lipca 1927 r. o izbach przemysłowo-handlowych, ustawie z 19 lipca 1939 r. o izbach rzemieślniczych i ich związkach. Samorząd przemysłowo-handlowy został zlikwidowany po wojnie w 1950 r. na mocy ustawy z 7 marca 1950 r. o Centralnym Urzędzie Drobnej Wytwórczości (Dz.U. z 1950 r. Nr 10, poz. 104, z późn. zm.). Natomiast decydujący wpływ na organizację współczesnego samorządu przemysłowo-handlowego miała ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej (Dz.U. z 1988 r. Nr 41, poz. 324), która wprowadziła zasadę dobrowolności zrzeszania się w organizacjach przedsiębiorców, co skutkuje do dnia dzisiejszego iż w Polsce aktualnie funkcjonuje model anglosaksoński. Kwestię tę reguluje również Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r. która stanowi, że w drodze ustawy można tworzyć również inne rodzaje samorządu, a samorzady te nie mogą naruszać wolności wykonywania zawodu ani ograniczać wolności podejmowania działalności gospodarczej, a także ustawa o izbach gospodarczych z 30 maja 1989 roku.

Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. Konstytucja RP (Dz.U. RP Nr 44, poz. 267); rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 7 czerwca 1927 r. o prawie przemysłowym (Dz.U. RP Nr 53, poz. 468); rozporządzenie z dnia 15 lipca 1927 r. o izbach przemysłowo-handlowych (Dz.U. RP z 1927 r. Nr 67, poz. 591, t.j. Dz.U. RP z 1936 r. Nr 43, poz. 335); ustawa z dnia 19 lipca 1939 r. o izbach rzemieślniczych i ich związkach (Dz.U. RP Nr 65, poz. 434); ustawa z dnia 7 marca 1950 r. o Centralnym Urzędzie Drobnej Wytwórczości (Dz.U. Nr 10, poz. 104); ustawa z dnia

23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej (Dz.U. Nr 41, poz. 324); ustawa o izbach gospodarczych z 30 maja 1989 r. (Dz.U. z 1989 r. Nr 35, poz. 195, t.j. Dz.U. z 2009 r. Nr 84, poz. 710); Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 (Dz.U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.); S. Wykrętowicz, *Spór o samorząd gospodarczy w Polsce*, Poznań 2005.

Krzysztof Bojarski

Samorząd rzemieślniczy – w świetle obowiązującego ustawodawstwa, przede wszystkim ustawy o rzemiośle z 22 marca 1989 r. i ustawy z 30 maja 1989 r. o izbach gospodarczych, samorząd rzemieślniczy tworzą izby rzemieślnicze, cechy i Związek Rzemiosła Polskiego. Geneza tej instytucji samorządu gospodarczego sięga średniowiecza, kiedy to rzemieślnicy utworzyli cechy, natomiast na ziemiach polskich pojawiły się w XIII wieku wraz z niemieckim osadnictwem i tworzeniem miast na prawie magdeburskim. Cechy działały wówczas na podstawie statutów zatwierdzonych i nadanych przez monarchę. W statucie określony był cel i zadania cechu oraz praw i obowiązki jego członków. Poza tym statut regulował relacje pomiędzy mistrzami a czeladnikami i uczniami. Określał system nauki zawodu i wielkość produkcji i zatrudnienia. Cechy były w średniowieczu korporacjami przymusowymi, co czyniło z nich organizacje o charakterze monopolistycznym. Wpływało to na niemożność wolnego wyboru zawodu i ograniczało konkurencję pomiędzy rzemieślnikami. Opisany system funkcjonował do końca XVIII wieku, kiedy dominująca liberalna doktryna ekonomiczna sprawiła, że zlikwidowano stworzony w średniowieczu system organizacji cechowej. Pierwszym krajem w którym zlikwidowano system cechowy była Anglia, następnie uczyniono to w 1789 r. we Francji a w 1810 r. w Niemczech. Na ziemiach polskich pod zaborami w 1816 r. władze Królestwa Polskiego wydały dekret, który zniósł samorząd rzemieślniczy w jego feudalnej formie. Zniesiono funkcje władcze cechów o przekształcono je w stowarzyszenia mistrzów. Pod groźbą kar nie wolno było również ustalać cechom wspólnych cen i odmawiać przyjęcia do cechu. Wiek XIX a szczególnie jego druga połowa to okres intensywnego rozwoju przemysłu i związanej z nim szybkiej urbanizacji. Proces ten szczególnie intensywny była na obszarze krajów niemieckich i w Anglii, objął również ziemie polskie, szczególnie byłego Królestwa Polskiego. Pomimo znacznego rozwoju przemysłu rzemiosło stawało się konkurencyjne wobec produkcji fabrycznej. Wzrosło znaczenie usług rękodzielniczych, nastąpił rozwój nowych branży rzemiosła. Przyczyniło się to do odbudowania samorządowej świadomości wśród rzemieślników. Natomiast kształt i zakres działań instytucji samorządowych uzależniony był od dominującej w danym państwie doktryny politycznej. Na ziemiach zaboru rosyjskiego organizacje samorządowe były prywatnoprawnymi stowarzyszeniami o dobrowolnym członkostwie. Inaczej wyglądał samorząd na ziemiach zaboru austriackiego i pruskiego. W wyniku Wiosny Ludów

niemieckie i austriacki koła gospodarcze wymogły na władzach oddanie im części kompetencji związanej z życiem gospodarczym i samorząd gospodarczy stał się częścią zdecentralizowanej administracji państwowej.

Do zadań samorządu gospodarczego rzemiosła należy: promocja rzemiosła, nadzór nad organizacją i przebiegiem procesu przygotowania zawodowego w rzemiośle, wspieranie działań rzemieślników zrzeszonych w samorządzie i reprezentowanie ich wobec organów administracji publicznej. Poza tym realizacja zadań z zakresu oświaty i wychowania w celu zapewnienia wykwalifikowanych kadr dla gospodarki. Podstawowymi instytucjami samorządu rzemieślniczego są cechy, które zrzeszają podmioty fizyczne (rzemieślników), kierując się kryterium terytorialnym lub rodzajem działalności gospodarczej. Do podstawowych zadań cechów należy podtrzymywanie więzi środowiskowych i postaw zgodnych z zasadami etyki i godności zawodu. Poza tym cechy powinny prowadzić dla członków działalność kulturalną, oświatową i gospodarczą. Ponadto reprezentują interesy członków wobec organów administracji i sądów.

Podstawą utworzenia cechu jest uchwalenie statutu przez co najmniej 10 członków założycieli oraz dokonanie rejestracji poprzez wpis do Krajowego Rejestru Sądowego. Od tego momentu cech uzyskuje osobowość prawną. Utworzyć cech można również poprzez podział już istniejących organizacji. Wówczas cech podlegający podziałowi podejmuje uchwałę w statutowym trybie poprzez walne zgromadzenie zawierające w niej postanowienia o zasadach podziału z uwzględnieniem składników majątkowych oraz praw i zobowiązań cechu podlegającego podziałowi. Natomiast najważniejszymi instytucjami opisywanego samorządu są izby rzemieślniczej. Ich szczegółowe zadania określa ustawa o rzemiośle z 22 marca 1989 r., co zostało szczegółowo omówione w nocie o izbie rzemieślniczej. Najwyższym szczeblem samorządu rzemieślniczego jest Związek Rzemiosła Polskiego, którego naczelnym zadaniem jest zapewnienie zrzeszonym w nim organizacjom pomocy w wykonywaniu zasad statutowych, rozwijanie działalności gospodarczej i społeczno-kulturalnej rzemiosła, reprezentowanie interesów rzemiosła i zrzeszonych organizacji wobec organów władzy i administracji, sądów oraz organizacji społecznych i gospodarczych w kraju i za granicą, propagowanie zasad etyki zawodowej. Członkami Związku Rzemiosła Polskiego na zasadzie dobrowolności są izby rzemieślnicze, cechy oraz spółdzielnie rzemieślnicze. Organami związku wybieranymi na cztery lata są: Krajowy Zjazd Delegatów (Kongres Rzemiosła Polskiego), Zarząd i Komisja Rewizyjna. Podkreślić należy, iż pomimo swoje nazwy samorząd rzemieślniczy nie posiada obecnie władztwa administracyjnego, tym samym nie można zaliczyć go do związków

publicznoprawnych. Obecnie w sferze kompetencji jest jedynie związkiem prywatnoprawnym.

Ustawa o rzemiośle z 22 marca 1989 r. (Dz.U. z 1989 r. Nr 17, poz. 92, t. j. Dz.U. z 2002 r. Nr 112, poz. 979, z późn. zm.); J. Bartnik, *Izby rzemieślnicze jako organizacje samorządu gospodarczego w Polsce*, [w:] *Spór o samorząd gospodarczy w Polsce*, red. S. Wykrętowicz, Poznań 2005; K. Dąbrowski, *Samorząd zawodowy i gospodarczy*, [w:] *Administracja publiczna i prawo administracyjne w zarysie*, red. M. Karpiuk, J. Kowalski, Warszawa- Poznań 2013; P. Janus, *Prawne aspekty funkcjonowania samorządu gospodarczego na przykładzie Opolskiej Izby Gospodarczej*, Opole 2012; R. Kmiecik, P. Antkowiak, K. Walkowiak, *Samorząd gospodarczy i zawodowy w systemie politycznym Polski*, Warszawa 2012; M.A. Waligórski, S. Pawłowski, *Samorząd zawodowy i gospodarczy w Polsce*, Poznań 2005; <http://www.zrp.pl/Onas/OZRP/tabid/249/language/pl-PL/Default.aspx>

Piotr Janus

Sądownictwo arbitrażowe (polubowne) – prywatna metoda rozstrzygnięcia sporów, której geneza sięga najdawniejszych okresów cywilizacji. Jest zatem zjawiskiem starszym od sądownictwa powszechnego a w dzisiejszej rzeczywistości skuteczną alternatywą wobec postępowania przed sądami powszechnymi. W systemie prawnym Europy kontynentalnej akcentuje się, jak w nauce niemieckiej, że sądem polubownym jest prywatny sąd (niepaństwowy) składający się z jednej lub kilku osób, któremu strony na podstawie oświadczeń woli powierzyły rozstrzygnięcie ich sporu, bez udziału sądu powszechnego. Reprezentanci francuskiej szkoły prawnej w opisywanym sądownictwie widzą instytucję, poprzez którą osoba trzecia rozwiązuje spór pomiędzy co najmniej dwiema stronami, wypełniając jednocześnie zlecone przez strony zadanie. Arbiter swoje uprawnienia do rozwiązania sporu wywodzi jedynie z prywatnego porozumienia stron. Natomiast w Polsce – w świetle badań S. Dalki i W. Siedleckiego – przyjmuje się, że sąd polubowny jest sądem niepaństwowym ustanowionym zgodną wolą stron stosunku cywilnoprawnego do rozstrzygnięcia wskazanego sporu. Wydany wyrok posiada moc prawną równą wyrokowi sądu powszechnego. Z kolei sądownictwo arbitrażowe to taki tryb rozstrzygnięcia spraw cywilnych, który charakteryzuje się tym, że sąd orzekający nie jest sądem państwowym i swoje uprawnienia wywodzi z umowy stron. Należy jednak podkreślić, że zawarcie umowy jest usankcjonowane przepisami ustawy, która dopuszcza poddanie określonej kategorii spraw pod rozstrzygnięcie sądu państwowego. Można zatem stwierdzić, zgadzając się z poglądem przyjętym w polskiej doktrynie, że opisywane sądownictwo arbitrażowe jest zaakceptowanym przez prawo, prywatnym sposobem rozstrzygnięcia sporów.

W polskim systemie prawnym ery nowożytnej pierwsze regulacje dotyczące sądownictwa polubownego pochodziły z ustawodawstwa byłych państw zaborczych,

które obowiązywały w pierwszych latach odrodzonej Polski. Kolejne były już rezultatem prac polskiej myśli prawniczej. Po odzyskaniu niepodległości odrodzony Sejm Rzeczypospolitej powołał Komisję Kodyfikacyjną, której efektem prac było między innymi ogłoszenie Kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r. (Dz.U. RP z 1930 r. Nr 83, poz. 651), który po znowelizowaniu niektórych przepisów i dodaniu nowych został ogłoszony w obwieszczeniu Ministra Sprawiedliwości z 1932 roku (Dz.U. RP z 1932 r. Nr 112, poz. 934). W nowych przepisach regulacje dotyczące sądownictwa polubownego zawarte były w art. 8 oraz 479-507. Sądy polubowne w II Rzeczypospolitej były popularne wśród ówczesnych przedsiębiorców, czego przejawem było umieszczenie w Rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15 lipca 1927 r. o izbach przemysłowo-handlowych przepisu przewidującego tworzenie sądów polubownych do rozstrzygnięcia sporów, wynikłych ze stosunków handlowych (art. 4 pkt. 12). Sądy polubowne przy tych izbach były rzeczywistymi sądami polubownymi nieposiadającymi kompetencji przymusowej, a jedynie wola stron decydowała o poddaniu sporu pod jego rozstrzygnięcie. Poza tym usankcjonowano aktami ustawowymi tworzenie sądów polubownych przy wielu innych organizacjach, stowarzyszeniach i zrzeszeniach. Z racji na tytułowe zagadnienie niniejszego opracowania warto wspomnieć, że w art. 165-166 Rozporządzenia Prezydenta z dnia 7 czerwca 1927 r. o prawie przemysłowym (Dz.U. RP Dz.U. RP Nr 53, poz. 468) uregulowano możliwość tworzenia sądów polubownych przy cechach rzemieślniczych.

Z kolei w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej istniały dwie formy arbitrażu. Pierwszym był arbitraż dla handlu zagranicznego, który wykonywany był przez Kolegium Arbitrów funkcjonujące przy Polskiej Izbie Handlu Zagranicznego. Kolegium było organem uprawnionym do rozpoznawania sporów z zakresu spraw dotyczących międzynarodowej wymiany gospodarczej. Sprawami związanymi z sytuacjami spornym w międzynarodowym handlu zajmowały się również sąd arbitrażowy przy Izbie Bawełny i Izbie Wełny oraz Międzynarodowy Sąd Arbitrażowy dla spraw żeglugi morskiej i śródlądowe w Gdyni. Drugą formą arbitrażu był Państwowy Arbitraż Gospodarczy, który powołany został dekretem z dnia 5 sierpnia 1949 r. (Dz.U. Nr 46, poz. 340), a następnie od 23 października 1975 r. funkcjonował na podstawie ustawy o tym samym tytule. Obowiązującą dzisiaj regulację sądownictwa polubownego (arbitrażowego) wprowadziła ustawa z dnia 28 lipca 2005 o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 178, poz. 1478). Wspomnianą regulację wprowadzono do części piątej Kodeksu od art. 1154 do art. 1217 szczegółowe postanowienia dotyczące sądownictwa polubownego. W znowelizowanym akcie uwzględniono tzw. ustawę modelową Komisji Międzynarodowego Prawa Handlowego ONZ (UNICITRAL) z dnia 21 czerwca 1985 r.,

która jest swoistą propozycją przepisów z zakresu arbitrażu, przewidzianą do wykorzystania w legislacji krajowej. W tym miejscu zasadnym jest przedstawienie sądownictwa polubownego wykonywanego przez instytucje polskiego samorządu gospodarczego. W myśl art. 5 ust. 2 pkt 4 ustawy z 30 maja 1989 r. o izbach gospodarczych (Dz.U. z 2009 r. Nr 84, poz. 710) izby gospodarcze mogą organizować i stwarzać warunki do rozstrzygania sporów w drodze postępowania polubownego i pojednawczego. Rosnąca popularność tej alternatywnej dla sądownictwa powszechnego formy rozwiązywania sporów i wspomniany zapis ustawy sprawiły, że obecnie większość funkcjonujących w Polsce izb gospodarczych i izb przemysłowo-handlowych powołało przy tych instytucjach stałe sądy arbitrażowe. Największą i najbardziej renomowaną instytucją arbitrażową w Polsce pozostaje Sąd Arbitrażowy przy Krajowej Izbie Gospodarczej (dalej: KIG), który jest kontynuacją Kolegium Arbitrów przy Polskiej Izbie Handlu Zagranicznego. Rocznie załatwia od 400 do 500 spraw, tj. najwięcej w Europie Środkowowschodniej. Ponadto duża część regulaminów Sądów Arbitrażowych tworzonych przy lokalnych izbach wzorowana jest na regulaminie sądu przy KIG.

Należy jednak zauważyć, że postanowienia regulaminów wszelkich sądów polubownych, w tym również Sądu Arbitrażowego zorganizowanych przy izbach gospodarczych nie mogą być sprzeczne z bezwzględnie obowiązującymi przepisami części piątej Kodeksu postępowania cywilnego (K.p.c.). Wśród norm możemy wyróżnić bezwzględnie wiążące (*ius cogens*), i względnie obowiązujące (*ius dispositivum*). Z tych dwóch wymienionych jedynie przepisy dyspozytywne mogą podlegać zmienianiu przez strony danego stosunku prawnego. Z kolei przepisy imperatywne muszą być przestrzegane pod groźbą sankcji nieważności lub nieskuteczności. Zatem takie kwestie zawarte w regulaminach stałych sądów polubownych przy izbach, jak m.in. wymagania dotyczące formy zapisu na sąd polubowny, zakaz sprawowania funkcji arbitra przez sędziów państwowych, forma i treść wyroku, natura i charakter skargi o uchylenie wyroku nie mogą zostać uregulowane inaczej niż w KPC. Poddanie sporu pod rozstrzygnięcie sądu arbitrażowego wymaga sporządzenia zapisu na sąd, w którym należy wskazać przedmiot sporu lub stosunek prawny, z którego wynika spór (art. 1161 K.p.c.) Przekazanie sprawy do rozpatrywania przez sąd polubowny możliwe jest tylko wtedy, gdy dana sprawa ma charakter cywilny i można ją rozpoznać na drodze sądowej. Jeżeli nie stoi to w sprzeczności z przepisami szczególnymi strony mogą poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego spory o prawa majątkowe lub spory o prawa niemajątkowe – mogące być przedmiotem ugody sądowej, z wyjątkiem spraw o alimenty (art. 1157 K.p.c.). Od wyroku sądu polubownego wydanego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej nie przysługuje żaden środek odwoławczy do sądu powszechnego. Możliwe jest jedynie złożenie skargi o uchylenie wyroku.

Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 7 czerwca 1927 r. o prawie przemysłowym (Dz.U. RP Nr 53, poz. 468); Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 15 lipca 1927 r. o izbach przemysłowo-handlowych (Dz.U. RP Nr 67, poz. 591); Ustawa z 30 maja 1989 r. o izbach gospodarczych (Dz.U. z 2009 r. Nr 84, poz. 710); Ustawa z dnia 28 lipca 2005 o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 178, poz. 1478); Ł. Błaszczak, M. Ludwik, *Sądownictwo polubowne (arbitraż)*, Warszawa 2007; E. Bogucka, P. Nowaczyk, *Sąd Arbitrażowy przy Krajowej Izbie Gospodarczej na tle najważniejszych instytucji arbitrażowych w Europie*, "ADR Arbitraż i Mediacja" 2011, nr 2; S. Gołąb, Z. Wusatowski, *Kodeks Sądów Polubownych*, Kraków 1933; S. Dalka, *Sądownictwo polubowne w PRL*, Warszawa 1987; P. Janus, *Funkcjonowanie Sądu Arbitrażowego przy Opolskiej Izbie Gospodarczej w świetle jego regulaminu*, "ADR Arbitraż i Mediacja" 2012, nr 3; R. Kuratowski, *Sądownictwo polubowne*, „Rocznik prawniczy wileński” 1931, nr 5; J.M. Rosenberg, *Kodeks Sądów Polubownych*, Warszawa 1933; W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1972; J. Sobczak, *Zadania izb przemysłowo-handlowych w dziedzinie sądownictwa polubownego*, [w:] *Obywatelski projekt ustawy o izbach przemysłowo-handlowych w Polsce*, red. S. Wykrętowicz, Poznań 2012; T. Szurski, *Arbitraż – skuteczny sposób likwidowania sporów*, „Monitor prawniczy” 1998, nr 12; <http://www.sakig.pl/pl/o-sadzie/informacje-ogolne> [dostęp: 18.02.2014]; <http://www.sakig.pl/pl/o-sadzie/historia> [dostęp: 18.02.2014].

Piotr Janus

Wspólnota samorządowa – określona przez przepisy prawa publicznego grupa społeczna, o charakterze powszechnym i obligatoryjnym, w której członkostwo powstaje z mocy prawa, powołana do samodzielnego wykonywania zadań z zakresu administracji publicznej, w formach właściwych dla administracji rządowej, posiadająca organizację ustawowo ustaloną, o charakterze przedstawicielskim i kontrolowaną przez grupę, podlegająca nadzorowi ze strony państwa, ponosząca odpowiedzialność za swoje działania, wykonująca zadania własne i zlecane, posiadająca kompetencje legislacyjne, osobowość prawną i przysługujące jej prawo własności.

Wbrew wypowiedyanym w literaturze teżom samorząd nie wymaga do swego istnienia demokratycznej struktury. Owszem jest to pożądane dla jego lepszej legitymizacji, ale nie jest konieczną przesłanką jego istnienia. Dla przykładu, izby rolnicze w okresie II RP nie cechowały się demokratyzmem, a stanowiły przykład instytucji samorządu gospodarczego.

Na osobowość prawną wspólnoty samorządowej składa się osobowość publicznoprawna oraz prywatnoprawna. W zakresie publicznoprawnym wspólnota może w granicach i na podstawie prawa, w sposób władczy i zgody z wolą osób piastujących jej organy, kształtować prawa i obowiązki adresatów swoich decyzji, a w niektórych wypadkach, nawet jeśli nie są jej członkami. Korzysta w tym zakresie z przyznanych jej ustawowo kompetencji legislacyjnych, w tym w zakresie prawa

miejscowego lub dyscyplinarnego. Decyzje organów wspólnoty o charakterze konkretnym i indywidualnym są decyzjami administracyjnymi (np. decyzje prezydenta miasta w sprawie podatku od nieruchomości), a nabierające charakteru abstrakcyjnego i generalnego odpowiadają aktom prawa powszechnie obowiązującego (jak uchwały rady gmin). Wspólnota tym samym wpływa na zachowania obywateli w sposób wiążący, korzystając ze swego *imperium* (władzy w znaczeniu przedmiotowym). Osobowość prywatnoprawna sprowadza się do możliwości uczestniczenia w obrocie cywilnoprawnym, korzystania ze zdolności prawnej, zdolności do czynności prawnych, zdolności sądowej, zawierania umów, pozywania i bycia pozywanym przed sądami powszechnymi.

W nieco innym aspekcie wspólnota samorządowa będzie samodzielnie i niezależnie zawiadywać swoimi sprawami, jednocześnie wykonując funkcje administracji publicznej. Dzieje się tak wówczas, gdy zadania, które do tej pory w sposób naturalny były wykonywane przez wspólnotę, wskutek ingerencji państwa stają się zadaniami publicznymi, a formalnie zadaniami własnymi realizowanymi pod państwowym nadzorem. Może też zachodzić proces odwrotny – choć oba te procesy mogą współistnieć jednocześnie lub nawet zależnie – że rząd państwowy powierzy wspólnocie zarząd sprawami publicznymi, uprzednio przez nią nie wykonywanymi. Rząd albo przenosi na szczebel samorządowy zadania już istniejące w systemie administracyjnym, albo tworzy nowe, obciążając finansowo wspólnotę. Niekorzystnie jest, gdy populistyczny rząd, dla zdobycia poparcia klientów wyborczych, przybiera nowe obowiązki, które zrzuca na wspólnoty samorządowe, pogłębiając deficyt państwa, dług publiczny, inflację prawa oraz – o czym nie można zapominać – biedę obywateli. Wyjście z błędnego koła ubóstwa, zwłaszcza jeśli wiąże się z degeneracją intelektualną i naciskami międzynarodowymi jest wyjątkowo trudne.

Powszechność wspólnoty polega na tym, że wspólnota obejmuje każdą osobę, która spełnia określone kryteria, np. domicylu w wypadku samorządu terytorialnego. Obligatoryjność zaś sprowadza się do przymusowej przynależności do wspólnoty z mocy prawa bez względu na zdanie zarówno samego zainteresowanej, jak i wspólnoty. Obligatoryjna przynależność jest posunięta tak daleko, że niektóre wspólnoty samorządowe nie mogą pozbyć się swoich członków nawet jeśli naruszają oni normy w niej obowiązujące. Taka sytuacja ma miejsce w przypadku samorządu terytorialnego: władze miasta nie mogą nakazać opuszczenia terenu miasta komuś, kto na terenie miasta zamieszkuje. Izby przemysłowo-handlowe II RP też nie mogły wyzbyć się ze swego grona danego przedsiębiorcy. Zasada znana z historii wykluczenia ze wspólnoty, np. wygnania ze słowiańskiego opola nie ma więc miejsca. Za pokłosie tego pierwotnego prawa można uznać galicyjskie prawo swojszczyzny, w związku z którym gminy galicyjskie mogły wydalic ze swego obszaru niepożądane

w osoby. Inaczej jest przypadku samorządów zawodowych, które w drodze postępowania dyscyplinarnego mogą zakazać wykonywania zawodu, a tym samym – używając dawnej terminologii – wyłączyć kogoś ze stanu zawodowego. Jeśli prawo członkostwa we wspólnocie związane jest z przymiotem użytkownika zakładu administracyjnego, jakim jest na przykład szkoła wyższa, to utrata tego przymiotu (skreślenie z listy studentów) automatycznie skutkuje wyłączeniem ze wspólnoty akademickiej. Ubezłasnowolnienie samorządu na tym polu przejawia się także w tym, że to ustawodawca określa przesłanki, po spełnieniu których dana osoba staje się członkiem wspólnoty, a nie sama wspólnota.

Zależność od samorządu od państwa jest podkreślana w koncepcji państwowej samorządu, a negowana przez propagatorów koncepcji naturalistycznej. Pierwsza zakłada, że samorząd bez państwa nie istnieje, gdyż ono go tworzy, nadaje mu kształt, decyduje o jego statusie, ramach organizacyjnych, strukturze wewnętrznej, zadaniach, właściwości miejscowej, rzeczowej i funkcjonalnej itp. Upersonifikowane państwo z własnej woli zezwala obywatelom na udział w sprawowaniu władzy państwowej i powołuje lokalne lub branżowe społeczności do udziału w wykonywaniu administracji publicznej, a potem je nadzoruje. Samorząd jest więc integralną częścią państwa a wspólnota nie istnieje niezależnie od państwa i może być jedynie tworem prawa państwowego.

W naturalizmie mówi się zaś, że – w odniesieniu do samorządu terytorialnego – gminy są tworamipierwotnymi wobec państwa i od niego starszymi, a mogącymi samodzielnie funkcjonować nie tylko w okresie przedpaństwowym, ale też w systemach bezpaństwowych (np. anarchicznych). Dopuszczano tym samym istnienie gmin pozapaństwowych. Wspólnoty mogą tworzyć federacje miejskich i wiejskich komun, są odrębne od państwa i nadają przeciwwagę państwowej omnipotencji. W tym ujęciu, wywodzonym z czasów Rewolucji Francuskiej, gmina tak, jak każdy obywatel jest wolną wspólnotą i posiada własne, naturalne, przyrodzone jej prawa. Na kompleks uprawnień wspólnotowych składają się między innymi: prawo do wyboru własnych organów, przyjmowania członków, zarządzania mieniem komunalnym, pilnowania porządku i bezpieczeństwa publicznego na swoim terenie. Interesujące jest, że do teorii prawnonaturalnej odwołano się w Austrii projektując ustawy samorządowe w połowie XIX wieku. W literaturze podaje się, że do tej koncepcji sięgnęli również twórcy Konstytucji Belgii z 7 lutego 1831 roku. Jak się wydaje chodziłoby w tym wypadku o art. 31 mówiący, iż sprawy własne gmin i prowincji są regulowane przez rady gminne i prowincjonalne, zgodnie z zasadami określonymi w Konstytucji („Les intérêts exclusivement communaux ou provinciaux sont réglés par les conseils communaux ou provinciaux, d'après les principes établis

par la Constitution”). W art. 11 ust. 2 Konstytucji bawarskiej z 1946 r. określono gminy jako „pierwotne” korporacje terytorialne, pisząc: "Gminy są pierwotnymi korporacjami terytorialnymi prawa publicznego. Mają prawo, swoje własne sprawy w ramach ustaw samodzielnie układać i nimi zarządzać, w szczególności wybierać burmistrzów i ciała reprezentacyjne" („Die Gemeinden sind ursprüngliche Gebietskörperschaften des öffentlichen Rechts. Sie haben das Recht, ihre eigenen Angelegenheiten im Rahmen der Gesetze selbst zu ordnen und zu verwalten, insbesondere ihre Bürgermeister und Vertretungskörper zu wählen”).

Administracja samorządowa – przede wszystkim samorządu terytorialnego – jest powiązana z podziałem terytorialnym państwa, tzn. ma ściśle określoną właściwość miejscową. Państwo, a ściślej rząd tworząc podziały terytorialne musi brać pod uwagę uwarunkowania lokalne, wynikające z tradycji, historii, mentalności itp. W przeciwnym razie podziały będą narażone na kontestację lokalnych społeczności, będą odbierane jako obce, sztuczne, a przez to mniej spójne społecznie i finalnie niesprzyjające budowie kapitału społecznego. Z drugiej jednak strony przełamanie częstokroć negatywnych z punktu widzenia interesu państwa i narodu partykularnych tendencji lokalnych i odgórne skonstruowanie racjonalnego podziału terytorialnego może umożliwić stworzenie jednostek samorządowych bardziej efektywnych. W tym przypadku zachodzi też sprzężenie zwrotne: stworzone podziały terytorialne kształtują mentalność miejscowej ludności. Doskonałym tego przykładem są granice zaborcze, które do dziś wpływają na obraz kulturowy Polski. O tym jak głęboko mogą tkwić zmiany terytorialne w ludzkiej umysłowości świadczą też różnice społeczne obszarów Niemiec, które były najbardziej dotknięte wojną trzydziestoletnią, tudzież tereny Langwedocji opustoszone w trakcie średniowiecznych wojen katarskich.

Podziały terytorialne innych rodzajów samorządu, jak zawodowego, czy gospodarczego nie wykazują tak silnych odniesień. Budowane są w przeważającej mierze w oparciu o terytorialny podział państwa na szczeblu regionalnym. W przypadku Polski będą to województwa, co wykorzystano przed wojną rozplanowując izby przemysłowo-handlowe. Obserwowano wówczas znamienne zjawisko rozszerzania podziału terytorialnego samorządów nieterytorialnych na terenach słabiej rozwiniętych gospodarczo, a rozdrabniania o wyższym poziomie gospodarczym oraz powiązany z tym mechanizm dopasowywania obszaru działania instytucji samorządu nieterytorialnego do wyżej podanego podziału regionalnego. Przykładowo, Izba Przemysłowo-Handlowa w Poznaniu przejęła obszar zarządzany przez Izbę Przemysłowo-Handlową w Bydgoszczy, obejmując województwo poznańskie; Izba Przemysłowo-Handlowa w Lublinie była właściwa dla województw lubelskiego i wołyńskiego, a Izba Przemysłowo-Handlowa we Lwowie dla trzech województw: lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego. Pod pewnym względem

sytuacja taka jest niekorzystna, gdyż uniemożliwia na poziomie samorządu nieterytorialnego przełamanie wadliwego podziału terytorialnego państwa, ale też daje impuls czynnikom samorządowym do formułowania postulatów zmian. Koła gospodarcze Izby krakowskiej wysuwały przeciw projekty zmian granic województw kieleckiego, krakowskiego i śląskiego.

Wspólnoty samorządowe nie istnieją w państwach, w których nie zaprowadzono decentralizacji (ustrojach monistycznych). Samorząd wiąże się z więc dualizmem administracji publicznej: podziałem jej na rządową i samorządową. Jednak – jak podkreślił Marian Zdyb – podział na zadania własne i zlecone samorządu wcale nie jest klarowny. Ich katalog nie jest ściśle określony i zależy od stanowiska ustawodawcy. Jest to argument przemawiający za odrzuceniem koncepcji prawnonaturalnej. Jednostki samorządowe realizują zadania nałożone przez ustawodawcę, od ustawodawcy zależy więc, po pierwsze, co zostanie wliczone do katalogu zadań publicznych; po drugie jakie zadania w ogóle będą wykonywane; a po trzecie, które zadania publiczne zostaną przydzielone jednostkom samorządowym. W tym kontekście trudno jest mówić, że jednostki te realizują zadania urzeczywistniające ich naturalne prawa, skoro to ustawodawca decyduje o tym, co stanie się zadaniem własnym, a co zleconym. Marian Zdyb pisał, iż nie da się określić i wyartykułować jakiejś istotnej materialnej cechy, która pozwoliłaby odróżnić i rozdzielić własny i poruczony zakres działania, a wszystko zależy od stanowiska zajętego w danym okresie dziejowym przez ustawodawcę; różnie zresztą uzasadnianego.

Jak się wydaje, ustawodawca wyszczególniając zadania jednostek samorządowych jest jednak niejako „skazany” na tradycyjny ich katalog przypisany poszczególnym ich rodzajom. Bez względu na krąg kulturowy gminy prowadzą domy pomocy społecznej, biblioteki, organizują placówki sportowe i inwestują w kulturę, a szczególnie miasta utrzymują komunikację i zadrzewienie ulic. Izby handlowe reprezentują interesy przedsiębiorców, a rzemieślnicze przeprowadzają egzaminy czeladnicze. Próba zmiany tak ustalonego stanu rzeczy przez ustawodawcę może powodować zaburzenia w rozwoju społecznym.

Poza tym, jeśli nie można powiedzieć, że wspólnota samorządowa nie posiada żadnych praw i zarazem nie można orzec, że ma prawa nadrzędne wobec praw państwowych, to może trzeba poszukać wyjścia kompromisowego, które jednocześnie byłoby zgodne z rzeczywistością. Można by uznać, że istnieją prawa naturalne gminy i innych jednostek, ale właśnie jako wspólnot samorządowych. Są to jednak prawa nieokreślone, będące raczej założeniami konstytucyjnymi. Prawa te dookreślałyby i nadawał bezpośrednio prawodawca a sytuacja wspólnoty byłaby w takim modelu zależna od jego woli. Zadaniem ustawodawcy jest bowiem

konkretyzowanie tych ogólnych praw w ustawach szczególnych z poszanowaniem niezależności wspólnot samorządowych. Tym sposobem koncepcje prawnonaturalna i państwowa uzupełniają się, pozwalając na stworzenie spójnego obrazu samorządności. Rozróżnienie między zadaniami własnymi a zleconymi będzie również zależało od decyzji ustawodawcy i być może będzie miało jedynie walor techniczny pozwolenia na gromadzenie funduszy od mieszkańców i dysponowania nimi. Choć im większa będzie swoboda wspólnot, tym większy będzie zakres samorządu w państwie.

Belgique. Constitution du 7 février 1831 (<http://mjp.univ-perp.fr/constit/be1831.htm>); *Verfassung des Freistaates Bayern* (<http://www.verfassungen.de/de/by/bayern46.htm>); J. Boć, *Gmina w Belgii*, Wrocław 1993; K. Dąbrowski, *Historia administracji*, skrypt w serwisie „Wikibooks” (https://pl.wikibooks.org/wiki/Historia_administracji/); A. Doliwa, *Osobowość prawna jednostek samorządu terytorialnego*, Warszawa 2012; S. Fundowicz, *Zasada demokracji i zasada decentralizacji we współczesnym państwie (przykład niemiecki)*, [w:] *Ius et Veritas. Księga poświęcona pamięci Michała Staszewicza*, red. D. Dudek, A. Janicka, W.Sz. Staszewski, Lublin 2003; M. Zdyb, *Samorząd a państwo. Nadzór nad samorządem*, Lublin 1993.

Karol Dąbrowski

Dział II. Instytucje samorządu gospodarczego

Izba Handlowa i Przemysłowa w Brodach (1850–1929) – izba przemysłowo-handlowa istniejąca w Galicji w latach 1850–1929 w mieście Brody. Ukonstytuowała się 26 września 1850 roku jako jedna z trzech galicyjskich izb (oprócz Krakowa i Lwowa). Jej okręg obejmował powiaty wschodniogalicyjskie, w tym złoczowski, zborowski, brzeżański, tarnopolski, zapewne też skałacki i zbaraski. Izba otrzymała siedzibę w Brodach, gdyż miasto to – wskutek wytyczenia granic zaborczych Austrii i Rosji – znalazło się przy jednym z głównych szlaków handlowych z wschodu na zachód. Duże znaczenie dla rozwoju gospodarczego Brodów, co było jedną z przesłanek lokalizacji samej Izby, miał wydany 21 sierpnia 1779 r. przez cesarza Józefa II przywilej handlu bezcłowego. Dzięki temu Brody stały się atrakcyjnym miejscem dla rozbudowy przemysłu i handlu. Ten korzystny dla Izby i samego miasta okres trwał sto lat, kiedy do 20 grudnia 1879 władze austriackie wydały ustawę pozbawiającą Brody uprzywilejowanej pozycji i włączyły miasto do ogólnego austro-węgierskiego obszaru celnego (ustawa z dnia 20 grudnia 1879 r. o zniesieniu wyłącznego obwodu brodzkiego, *Dziennik Ustaw Państwa 1879*, Nr 138, s. 496). Postanowiono w artykule 1, iż od momentu wejścia w życie nowych przepisów, „wywóz towarów zagranicznych bez opłaty cła do wyłączonego obwodu brodzkiego, miejsca mieć nie może”. Wydaje się, że nie był to – jak czasem się w ówczesnej literaturze

uważano – element walki biurokracji wiedeńskiej z gospodarką Galicji i wyraz szczególnej niechęci władz wobec miasta, ale fragment szerszej polityki ekonomicznej Austro-Węgier. Równoległymi ustawami zniesiono bowiem strefy wolnościowe na wybrzeżu chorwackim.

Mimo tych zmienionych okoliczności Izba w Brodach kontynuowała swoją działalność przyczyniając się do otwarcia w mieście filii banku kredytowego, subwencjonowała także istniejące w okręgu działania Izby szkoły zawodowe i przemysłowe. W pierwszych latach XX w. władze Izby rozpoczęły starania o powołanie w Brodach szkoły handlowej. Pomysł ten udało się zrealizować i w lipcu 1910 r. Ministerstwo Oświaty Galicji powołało w Brodach dwuklasową szkołę handlową. Izba prowadziła do wybuchu I wojny światowej kataster przemysłowy, rejestr handlowy, rejestr marek i wzorów chronionych. Skupiała się na obronie interesów miejscowych kupców i przemysłowców wobec polityki ekonomicznej rządu austriackiego. Wydawała również własny biuletyn "Berichte der Handelskammer Brody". Wskazywała w nim na braki komunikacyjne – szczególnie linii kolejowych, brak kapitałów inwestycyjnych i rozwiniętego systemu bankowo-oszczędnościowego, szykany wobec austriackich kupców ze strony administracji rosyjskiej. Izba – broniąc interesów miasta granicznego – domagała się ułatwień dla przedsiębiorców, będących poddanymi Franciszka Józefa, którzy przekraczali granice z Cesarstwem Rosyjskim.

Działaczami Izby i osobami wspierającymi jej działalność, którzy występują w źródłach pisanych, byli w latach 1860–1920: Leon Fraenkl/Fränkell, Alfred Hauser (ur. w 1822 r. wiceprezes Izby, poseł Izby do Sejmu galicyjskiego w latach 1861–1869 i 1873–1876), Natan/Nathan Edler Kallier/Kallir (1821–1886, bankier, poseł Izby do austriackiej Rady Państwa w latach 1873–1886), Hirsz Kapelus (przemysłowiec, właściciel wytwórni spirytusu), dr Moritz/Maurycy Edler Rosenstock/Rostocki (1856–1916, członek zarządu Izby w latach 1886–1900). Izba nie uniknęła konfliktów między polskimi konserwatystami a żydowskimi przedsiębiorcami. Polacy występowali przeciwko uprzywilejowaniu Brodów, widząc w tym mieście ośrodek gospodarczych wpływów niemieckiej kultury, wspieranej przez Żydów. Na przełomie XIX i XX wieku wystąpiono dlatego z projektem przeniesienia siedziby Izby z Brodów do Tarnopola. Brody swoim kosmopolityzmem i przewagą elementu niepolskiego odróżniało się wyraźnie od innych miast Galicji.

W czasie I wojny światowej, w wyniku działań wojennych, Izba Handlowa i Przemysłowa w Brodach poniosła znaczące straty. Zniszczony zostały gmach Izby, dokumentacja, kataster i biblioteka. Jak napisał Stanisław Waschko, Izba "na skutek spustoszeń wojennych, które pociągnęły za sobą nawet zburzenie gmachu Izby, w zmienionych warunkach i to znacznie pogorszonych, nie mogła wyjść z powodu

braku funduszków poza ramy opiniodawczo-doradcze" [S. Waschko, *Samorząd gospodarczy w Polsce*, [w:] *Bilans gospodarczy dziesięciolecia Polski Odrodzonej*, red. W. Schramm, E. Taylor, S.L. Zaleski, t. 2, Poznań 1929, s. 435].

Samo miasto Brody zdewastowane w trakcie walk, wskutek zmian granic i warunków geopolitycznych również straciło na znaczeniu i podupadło ekonomicznie. Można więc powiedzieć, iż Izba podzieliła losy miasta. Funkcjonowała do lipca 1929 roku, ale nie rozwinęła szerokiej działalności. Została postawiona w stan likwidacji na mocy rozporządzenia prezydenta z 30 listopada 1927 r. o utworzeniu izb przemysłowo-handlowych, wyznaczeniu ich siedzib i okręgów (Dz.U. RP z 1927 r. Nr 111, poz. 945). W pierwszych miesiącach 1929 r. okręg Izby Handlowej i Przemysłowej w Brodach został wcielony do Izby lwowskiej, a sama Izba przestała formalnie istnieć w lipcu 1929 roku. W jej gmachu ulokowano dwuletnią szkołę handlową, przekształconą z czasem w gimnazjum kupieckie.

Okólnik Ministerstwa Skarbu z 17 lipca 1929 r., L.D.V. 10713/1/29, „Czasopismo Skarbowe”, red. W. Broniewski i P. Michalski 1929, nr 9-10; P. Adelsgruber, L.R. Cohen, B. Kuzmany, *Getrennt und doch verbunden: Grenzstädte zwischen Österreich und Russland 1772–1918*, Wien-Köln-Weimar 2011; K. Dąbrowski, *Archiwalia izb przemysłowo-handlowych II RP*, [w:] *Archiwalia izb przemysłowo-handlowych. Stan i perspektywy badań*, red. K. Dąbrowski, Ryki 2012; H.E. Gintl, *Wykaz udziału Galicyj i wielkiego księstwa Krakowskiego na powszechnej wystawie 1873 w Wiedniu*, Wiedeń 1873; *Kontyngenty przywozowe na I kwartał 1929 r.*, „Gazeta Handlowa” 1928, nr 262; Kuzmany B., *Brody. Eine Galizische Grenzstadt im langen 19. Jahrhundert*, Wien-Köln-Weimar 2011; *Nowe szkoły handlowe w Galicji*, „Kurier Litewski” 1910, nr 159; H. Sand, *Rola izb przemysłowo-handlowych w życiu gospodarczym Rzeczypospolitej Polskiej*, Katowice 1926; W. Strilczuk, *Ulica M. Kociubińskiego – fotografia*, nr id. 02874, rok 1929, w zbiorach Biblioteki Instytutu Narodoznawstwa Akademii Nauk Ukrainy, Lwów, 17477 (<http://www.lvivcenter.org/pl/uid/picture?pictureid=2874>); S. Waschko, *Samorząd gospodarczy w Polsce*, [w:] *Bilans gospodarczy dziesięciolecia Polski Odrodzonej*, red. W. Schramm, E. Taylor, S.L. Zaleski, t. 2, Poznań 1929; <http://www.cracovia-leopolis.pl/index.php?pokaz=art&id=1192>

Piotr Janus, Karol Dąbrowski

Izba Handlowa i Przemysłowa w Bielsku (1919–1935) – powołana została na podstawie uchwały Rady Narodowej w Cieszynie z dnia 8 lipca 1919 r., statut nadano jej rozporządzeniem z 15 lipca 1919 r. a działalność rozpoczęła w październiku tego roku. Wspomniany statut opierał się na austriackiej ustawie z 19 czerwca 1868 r. w myśl której w zakres działalności Izby wchodził przemysł, handel i rzemiosło. Była to Izba, która obok Izby Handlowej w Katowicach najdłużej funkcjonowała na podstawie

ustaw pozaborczych. Spowodowane to było faktem, że rozporządzenie Prezydenta z 15 lipca 1927 r. weszło w życie na terenie województwa śląskiego w maju 1933 roku.

Według statutu w skład Izby wchodziło 20 członków rzeczywistych, w tym 7 w sekcji przemysłowej i handlowej, a 6 w rękodzielniczej. Izba składała się z czterech komisji: handlowej, budżetowej, przemysłowej i połączonych sekcji. Poza tym w celu wypełnienia swojego głównego zadania, które było podstawą jej powołania, czyli ułatwianie firmom z jej okręgu nawiązanie stosunków handlowych z przemysłem i kupiectwem z innych rejonów Polski powołano tzw. referaty informacyjne. Od końca lat dwudziestych bielska Izba znajdowała się we własnym budynku przy ul. Piłsudskiego 4, wówczas stworzono także kolejne instytucje poszerzające jej działalność, mianowicie sąd polubowny, reklamacyjne biuro kolejowe, biuro celne. Utworzono także punkt kontrolny w Dziedzicach mający za zadanie kontrolować przesyłki puchu, pierza, szczeciny i włosia w związku z wprowadzoną przez władze reglamentacją tych towarów. Prezesem Izby od momentu przez cały okres jej funkcjonowania był dr Fedor Weinschenck, współwłaściciel G. Josephy's Erben fabryka maszyn i odlewnia żelaza, prezes Związku Przemysłowców Bielska, Białej i okolicy. W skład Prezydium Izby Handlowej i Przemysłowej w Bielsku wchodził także wiceprezes Jakub Podczaski, były starosta bielski Henryk Mehlo, skarbnik Robert Haberland – kupiec i przewodniczący „Gremium Kupców Protokołowanych” w Bielsku, Oswald Molenda, Konstanty Tołoczko. Izba jako samodzielna placówka zakończyła swoją działalność w marcu 1935 r., gdy ukonstytuowała się Izba Przemysłowo-Handlowa w Katowicach, która powstała po połączeniu okręgów Izby Handlowej w Katowicach i Izby Handlowej i Przemysłowej w Bielsku. W Bielsku pozostała wówczas Ekspozytura katowickiej Izby, która posiadała dość dużą samodzielność. Dyrektorem Izby a następnie Ekspozytury do roku 1938 był Teofil Adamecki. Od momentu powołania Izby Przemysłowo-Handlowej w Katowicach pełnił również funkcję jej wicedyrektora.

Oświadczenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 12 lipca 1933 r. o wyrażeniu zgody Sejmu Śląskiego na wejście w życie na obszarze województwa śląskiego rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15 lipca 1927 r. o izbach przemysłowo-handlowych (Dz.U. RP 1933 Nr 56, poz. 429); *Działalność Izb Przemysłowo-Handlowych*, [w:] „Gazeta Handlowa” 1930, nr 202; H. Sand, *Rola Izb Przemysłowo-Handlowych w życiu gospodarczym Rzeczypospolitej Polskiej*, Katowice 1926; *Źródła normatywne do dziejów izb przemysłowo-handlowych w Polsce (1918–2008)*, oprac. K. Dąbrowski, Ryki 2013;

Piotr Janus

Izba Przemysłowo-Handlowa w Grudziądzu (1899–1931) – pruska izba handlowa powstała 23 lutego 1899 roku pod nazwą Handelskammer in Graudenz (Handelskammer in Graudenz / Handelskammer zu Graudenz). Grudziądz w tym czasie znajdował się w rejencji kwidzyńskiej prowincji Prusy Zachodnie. Obejmowała swym okręgiem miasto Grudziądz i powiaty: grudziądzki, świecki, sztumski i rosenberski (suski – miasto Susz z niemiecka zwane było Rosenberg in Westpreussen). Później do okręgu Izby dołączono powiaty tucholski, chojnicki, człuchowski, złotowski i wałczowski, czyli całą zachodnią część kwidzyńskiej rejencji. Perspektywicznie należałoby sprawdzić, czy miasto Kwidzyn i powiat kwidzyński również nie należały do grudziądzkiej Izby. Wówczas Izba swą właściwością miejscową obejmowałaby także całą północną część rejencji kwidzyńskiej, gdy południowa przynależała do Izby Handlowej w Toruniu.

Do lat 1918–1920 Izba była izbą czysto niemiecką. 16 listopada 1920 roku jej władze zostały dlatego rozwiązane a zarząd Izby przejął polski komisarz Janusz Czarliński – dyrektor fabryki maszyn rolniczych Augusta Ventzkiego, późniejszych Zjednoczonych Fabryk Maszyn „Unia” oraz działacz Związku Obrony Kresów Zachodnich w okręgu pomorskim. Izby nie postawiono w stan likwidacji, a funkcjonowała w stanie komisarycznym. Zarazem rozporządzeniem Ministra b. dzielnicy pruskiej z dnia 30 sierpnia 1921 r. (Dz.Urz. Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej z 1921 r. Nr 28, poz. 187) dostosowano jej okręg do granic Polski, przyłączając powiaty z północnej części województwa pomorskiego. Powiat tucholski oraz część powiatu złotowskiego wcielono zaś do okręgu Izby Przemysłowo-Handlowej w Bydgoszczy. Przewidziano jednocześnie, iż cztery razy do roku posiedzenia władz Izby mają odbywać się w Stargardzie. Dlatego też Izba potocznie była wówczas zwana Grudziądzko-Stargardzką Izbą Przemysłowo-Handlową. Obok Izby toruńskiej była jedną z dwóch izb na terenie województwa pomorskiego. Bydgoszcz do 1938 roku znajdowała się bowiem w województwie poznańskim.

Polski zarząd Izby ukonstytuował się 24 listopada 1923 roku. Prezesem Izby został dotychczasowy komisarz Janusz Czarliński. Od 1925 roku funkcję dyrektora pełnił Henryk Krupski. W lipcu 1925 roku Izba wzięła udział w przygotowaniu Pierwszej Pomorskiej Wystawy Rolniczo-Przemysłowej. Prowadziła trzyletnią szkołę handlową. W latach 1927–1929 przekształciła się w Izbę Przemysłowo-Handlową w Grudziądzu, działającą na podstawie jednolitego rozporządzenia Prezydenta RP o izbach przemysłowo-handlowych z 1927 roku. Po zniesieniu Izby Handlowej w Toruniu objęła swoim zasięgiem województwo pomorskie. Nowy statut otrzymała rozporządzeniem Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 2 sierpnia 1928 r. (Monitor Polski z 1928 r. Nr 176, poz. 368). Wybory do Izby przeprowadzono w sierpniu 1928 roku. Prezesem został inż. Lucjan Kołucki (naczelnny dyrektor fabryki Herzfeld-Victorius Odlewnia Żeliwa

i Emaliernia w Grudziądzu SA – późniejszych zakładów Hydro-Vacuum SA), wiceprezesami: Tadeusz Marchlewski (prezes Związku Towarzystw Kupieckich, w latach 1931–1939 przez dwie kadencje wiceprezes Izby Przemysłowo-Handlowej w Gdyni) i Wacław Smoleń (dyrektor Syndykatu Handlowego w Gdyni). Dyrektorem pozostał Henryk Krupski, a jego zastępcą został Marcin Cieśliński.

Izba zaangażowała się w projekt budowy portu w Gdyni. W 1926 roku utworzyła ekspozyturę w Gdyni, przekształcając ją następnie w swój Wydział Morski Izby. W roku 1929 powołała Komisję Morską, a trzy lata później ukonstytuowała się trzecia sekcja radców izby: żeglugowo-portowa. Gdy nastąpiła rozbudowa gdyńskiego portu i miasta w 1931 roku siedzibę grudziądzkiej Izby przeniesiono do Gdyni, a w Grudziądzu pozostał prawdopodobnie oddział gdyńskiej Izby. W latach 1929–1931 Izba wydawała dwutygodnik „Pomorze i Gdynia”, którego redaktorem był dyrektor Izby Henryk Krupski.

W. Błachnio, *Pierwsza Pomorska Wystawa Rolniczo-Przemysłowa w oczach wybitnych postaci*, „Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza” 2013, nr 7 (347); K. Dąbrowski, *Archiwalia izb przemysłowo-handlowych II RP*, [w:] *Archiwalia izb przemysłowo-handlowych. Stan i perspektywy badań*, red. K. Dąbrowski, Ryki 2012; *Księga Adresowa miasta Grudziądza*, oprac. F. Jeuthe, Grudziądz 1933; R.B. Kucharczyk, *Historia Pomorskiej Fabryki Maszyn w Grudziądzu*, <http://www.mmgrudziadz.pl/arttykul/historia-pomorskiej-fabryki-maszyn-w-grudziadzu>; M. Mazany, *Izba Przemysłowo-Handlowa w Bydgoszczy i Gdyni w latach 1920–1939*, „Kronika Bydgoska” 2000, t. 22; M. Widernik, *Izba przemysłowo-handlowa w latach 1931–1939*, „Rocznik Gdyński” 1992/1993, nr 11; E. Wiśniewski, *Działalność Izby Przemysłowo-Handlowej w Grudziądzu i jej udział w rozwoju portu i miasta Gdyni*, „Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza” 2009, nr 25 (217); *Zacząło się 130 lat temu...*, <http://www.uniagroup.com/ug/site/ug/> [dostęp 2014.05.07]; *Związek Obrony Kresów Zachodnich. Sprawozdanie Dyrekcji z działalności Związku od sierpnia 1922r. do października 1925 roku*, Poznań 1925; dane katalogu bibliotek Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; dane na temat zakładów Herzfeld & Victorius (<http://www.marienburg.pl/viewtopic.php?p=130246>); dane ze spisu obiektów wyburzonych na terenie Grudziądza (<http://wyburzone.pl/miasta/grudziadz/grud6.html>); mapa rejencji kwidzyńskiej i gdańskiej na: http://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Prusy_Zachodnie.svg [dostęp 2014.05.07].

Krzysztof Bojarski, Karol Dąbrowski

Izba Gospodarcza w Grudziądzu (1999-) – izba gospodarcza powołana w 1999 roku, zarejestrowana w Krajowym Rejestrze Sądowym 24 listopada 2005 roku (nr KRS 245662). Zrzesza, na zasadzie dobrowolności, przedsiębiorców z terenu Grudziądza, powiatu grudziądzkiego oraz powiatu świeckiego. Podstawowym celem działania izby jest tworzenie sprzyjających warunków do funkcjonowania i rozwoju

podmiotów gospodarczych działających w Grudziądzu i okolicy. Do członków Izby należą miejscowe drobne przedsiębiorstwa wytwórcze i usługowe, lokalna agencja ubezpieczeniowa, oddział Banku Zachodniego WBK SA oraz przedstawicielstwo znanego serwisu z ogłoszeniami o pracy „pracuj.pl”. Izba po roku 2004 skoncentrowała się na realizacji projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej, szczególnie szkoleniowych i innych „miękkich”, jak praktyki dla nauczycieli szkół zawodowych. Władze Izby organizują także cykliczne spotkania z lokalnymi politykami i przedstawicielami władz.

<http://www.ig.grudziadz.pl> [dostęp 02.05.2014]; dane z Krajowego Rejestru Sądowego

Krzysztof Bojarski, Karol Dąbrowski

Izba Przemysłowo-Handlowa w Katowicach (1922–1939) – izba przemysłowo-handlowa, istniejąca w okresie II RP. Utworzona po wcieleniu Górnego Śląska do Polski na mocy rozporządzenia Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 27 czerwca 1922 r. o ustanowieniu Izby Handlowej w Katowicach (Dz.U. RP Nr 53, poz. 487). Na jej czele stanął wówczas komisarz rządowy Jan J. Kowalczyk. Do pomocy przy organizowaniu i funkcjonowaniu Izby powołano również radę przyboczną składającą się z 18 przedstawicieli przemysłu i handlu. Członkami rady w latach 1922–1935 byli m.in. Stanisław Ficowski, Jan Piechulek, Emil Caspari, Maksymilian Sabass, inż. Julian Cybulski, dr Jan Zieleniewski, Fritz Weichmann.. Podstawą prawną jej funkcjonowania była wówczas pruska ustawa o izbach przemysłowo-handlowych z 1897 roku. Pierwszym dyrektorem Izby był do 21 kwietnia 1931 r. inż. Roman Brzeski a wicedyrektorem dr Józef Pomianowski. Od 17 grudnia 1932 r. stanowisko dyrektora objął Marian Drozdowski były radca Ministerstwa Przemysłu i Handlu. Okręg Izby obejmował miasto Katowice oraz powiat katowicki, lubliniecki, pszczyński, rybnicki, świętochłowski i tarnogórski. Początkowo Izba funkcjonowała w domu przy ulicy Powstańców 5, a po pięciu latach działalności nabyła budynek przy placu Wolności 8. Następnie w kwietniu 1934 r. kupiono kolejną nieruchomość przy placu Wolności 12a, gdzie do września 1939 r. mieściła się siedziba Izby. Od 1 grudnia 1924 roku Izba wydawała własny biuletyn pt. „Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze” redagowany zarówno w języku polskim jaki i niemieckim. Istotnym elementem działalności izby było zawodowe szkolnictwo handlowe. Izba prowadziła sześć koedukacyjnych jednorocznych szkół przysposobienia zawodowego (w Katowicach, Chorzowie, Mysłowicach, Tarnowskich Górach, Rybniku i Bielsku) Ponadto założyła i prowadziła czteroletnią średnią szkołę handlową w Rybniku oraz kursy dokształcające na terenie Katowic oraz Chorzowa z zakresu księgowości, arytmetyki handlowej, korespondencji, pisanie na maszynie. Władze izby powołały również Sąd Rozjemczy, który mógł

rozstrzygać sprawy, w których przynajmniej jedna strona sporu była kupcem, w rozumieniu przepisów najpierw niemieckiego, a potem polskiego Kodeksu handlowego.

Mimo ogłoszenia jednolitego rozporządzenia Prezydenta RP o izbach przemysłowo-handlowych z 1927 roku Izba katowicka działała nadal na podstawie rozporządzenia z 1922 roku. Gdy Sejm Śląski w maju 1933 roku wyraził zgodę na wejście w życie na obszarze województwa śląskiego rozporządzenia z 1927 roku, to dotychczasowa Izba Handlowa w Katowicach mogła zostać przekształcona w Izbę Przemysłowo-Handlową w Katowicach. Nastąpiło to formalnie 29 marca 1935 r., a jej okręg został utworzony przez połączenie okręgów Izby Handlowej w Katowicach oraz Izby Handlowej i Przemysłowej w Bielsku. Izba Handlowa i Przemysłowa w Bielsku została wówczas przekształcona w oddział Izby katowickiej.

Prezesem Izby został mianowany inż. Julian Cybulski, wiceprezesem Józef Dangel (dyrektor Huty Pokój), a funkcję dyrektora pełnił Marian Drozdowski. Od 1 stycznia 1935 r. zmieniono też nazwę biuletynu na „Śląskie Wiadomości Gospodarcze”. Ukonstytuowały się dwie sekcje: przemysłowa i handlowa. Powołano także komisje ogólnej polityki gospodarczej, handlu zagranicznego, komunikacyjna i turystyki, szkolnictwa zawodowego, polityki socjalnej, prawną, budżetową, statutowo-regulaminową. Przy Izbie działał Sąd Polubowny. Pierwsze Prezydium Izby tworzyli prezes inż. Julian Cybulski, wiceprezesa sekcji przemysłowej: Józef Dangel, dr Fedor Weinschenck (były prezes Izby Handlowej i Przemysłowej w Bielsku, przemysłowiec z Bielska), wiceprezesa sekcji handlowej: Walenty Jerzykiewicz (prezes Polskiego Związku Stowarzyszeń Kupieckich w Katowicach) oraz inż. Karol Kania – wicedyrektor firmy Progress Zjednoczone Kopalnie Górnośląskie Katowice.

We wrześniu 1939 r. Izba Przemysłowo-Handlowa w Katowicach została zajęta przez Niemców i włączona w struktury hitlerowskich izb gospodarczych. Reaktywowano ją po II wojnie światowej, a funkcję dyrektora objął Tadeusz Siekański.

K. Dąbrowski, *Archiwalia izb przemysłowo-handlowych II RP*, [w:] *Archiwalia izb przemysłowo-handlowych. Stan i perspektywy badań*, red. Karol Dąbrowski, Ryki 2012; *Działalność Izb Przemysłowo-Handlowych*, „Gazeta Handlowa” 1930, nr 202; H. Sand, *Rola Izb Przemysłowo-Handlowych w życiu gospodarczym Rzeczypospolitej Polskiej*, Katowice 1926; *Sprawozdanie z działalności Izby Handlowej w Katowicach za rok 1931*, Katowice 1931; *Sprawozdanie z działalności Izby Handlowej w Katowicach za rok 1932*, Katowice 1932.

Piotr Janus

Izba Przemysłowo-Handlowa we Lwowie (1850–1939) – izba przemysłowo-handlowa istniejąca w Galicji, a potem w okresie II RP, do wybuchu II wojny światowej. Rozpoczęła działalność w 1850 r. na podstawie rozporządzenia Ministra Handlu z dnia 26 marca 1850 r. („Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich” z dnia 30 marca 1850 r., cz. 34, poz. 122). Następnie w 1868 r. usankcjonowano jej funkcjonowanie osobną ustawą z dnia 29 czerwca 1868 r. („Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich” z dnia 9 lipca 1868 r., Jhrg. 1868, cz. 34, poz. 85), którą była podstawą działania lwowskiej izby również w pierwszym dziesięcioleciu niepodległej Polski.

Działalność Izby lwowskiej w okresie zaborów obejmowała najrozmaitsze dziedziny życia gospodarczego, przede wszystkim władze izby starały rozpowszechnić idee kredytu publicznego i pomnożenia zakładów kredytowych. Zainicjowała powstanie w 1912 r. Giełdy zbożowej i towarowej we Lwowie, której siedziba mieściła się w pomieszczeniach izby. Zakres działania tej giełdy rozciągał się na towary wszelkiego rodzaju (wciąż i ziemiopłody) z wyjątkiem papierów wartościowych i walut. Na czele giełdy stał ówczesny prezydent Izby Samuel de Horowitz, natomiast generalnym sekretarzem był późniejszy jej dyrektor dr Marcell Paneth. Ponadto władze izby podjęły szereg inicjatyw dotyczących szkolnictwa. Popierając rozwój szkolnictwa przemysłowego Izba z własnych zasobów utworzyła w 1867 r. Szkołę Przemysłową, przejętą następnie przez miasto Lwów oraz urzędzała, względnie inicjowała kursy i wystawy rękodzielnicze. Dzięki inicjatywie Izby powstała w mieście nad Pełtwią „Pierwsza handlowa szkoła uzupełniająca”. W 1910 r. izba ufundowała z własnych środków „Instytut Technologiczny”, którego zadaniem było popieranie drobnego przemysłu i rękodzieła. W styczniu 1924 r. Instytut został rozwiązany, a jego działy zostały częścią izby, jako oddział techniczno-przemysłowy. W roku 1922 powstała dzięki poparciu Izby i uzyskaniu środków od jej członków Wyższa Szkoła Handlu Zagranicznego, która mieściła się w gmachu Izby przy ulicy Akademickiej 17. Wspomniana szkoła cieszyła się dużym zainteresowaniem a wśród jej absolwentów byli pracownicy konsulatów, przedsiębiorstw eksportowych, banków, a także nauczyciele w średnich szkołach handlowych. W 1937 roku została przekształcona w Akademię Handlu Zagranicznego. Ponadto, w grudniu 1925 r. członkowie izby brali udział w organizacji Giełdy Pieniężnej we Lwowie. Na czele Rady giełdowej stał prezes Izby Przemysłowo-Handlowej dr Marcin Szarski.

Nowym etapem w działalności opisywanej instytucji było wejście w życie rozporządzenia z 30 listopada 1927 r. o utworzeniu izb przemysłowo-handlowych. Wprowadziło ono w organizacji Izby wiele istotnych zmian; przede wszystkim Izba objęła swoim działaniem województwa: tarnopolskie (po wchłonięciu Izby w Brodach), stanisławowskie i lwowskie z wyłączeniem powiatów kolbuszowskiego, krośnieńskiego,

łańcuckiego, niskiego, przeworskiego, rzeszowskiego, strzyżowskiego i tarnobrzeskiego. Ponadto nastąpiła zmiana w sposobie wybierania radców, którzy dotychczas pochodzili jedynie z wyborów ogólnych. Po reorganizacji większość radców była delegowana przez stowarzyszenia przemysłowe i handlowe lub pochodziła z nominacji i kooptacji. Jedynie niewielka część pochodziła z wyborów ogólnych. Maksymalnie w lwowskiej izbie mogło być 84 radców, z czego 28 pochodziło z wyborów ogólnych, 42 z delegacji stowarzyszeń, a 7 z nominacji. Poza tym pozostałych 7 radców izba mogła wprowadzić w drodze kooptacji. Wymieniona liczba członków tworzyła dwie sekcje, każda liczyła 42 osoby: przemysłową i handlową.

Na czele Izby Przemysłowo-Handlowej we Lwowie stał zarząd, który od 1928 r. tworzyli: prezes dr Marcin Szarski, wiceprezesi: Wiktor Chajes, Wiktor Hłasko, Józef Litwinowicz i Ajchał Ułam. Członkami zarządu byli ponadto: Izaak Hafter, Kazimierz Maksymowicz, Lipa Schutzmann i Kazimierz Żardecki. W skład Dyrekcji Biura Izby wchodził dyrektor Władysław Byrka (b. minister skarbu), b. podsekretarz stanu w Ministerstwie Skarbu dr Karol Trawiński, wicedyrektorowie: Filip Wachtel i dr Michał Jasiński. Do wyróżniających się działaczy izby w latach 1929–1939 należeli: dr Paweł Csała, Stefan Dażwański, Julian Schayer oraz Henryk Suesser.

W okresie 1929–1939 dominującym w strukturze gospodarczej izby był przemysł naftowy (rafinerie ropy w Drohobyczu i Borysławiu) i drzewny. Do innych dziedzin przemysłu najbardziej charakterystycznych dla okręgu lwowskiej izby można zaliczyć produkcję soli potasowych w kopalniach w Kałuszu i Stebniku. Rozwijał się ponadto przemysł spirytusowy, którego czołowym reprezentantem była fabryka wódek i likierów J. A. Baczewski. W dziedzinie wytwórczości intensywnie rozwijał się zaś przemysł ceramiczny (fabryki cegieł, fabryka fajansów m.in. znana Galicyjska Fabryka Artystycznych Fajansów i Teracotty Pacyków); przemysł cukrowniczy (m.in. cukrownia Chodorów), browarniczy, drożdżowy, młynarski, wyrobu konserw mięsnych, owocowych i kawowych, przemysł garbarski i skórniczy, przemysł chemiczny. Okręg Izby szczylił się tym, że we Lwowie koncentrowało około 60% całego eksportu jaj z Polski i niemal cały handel eksportowy chmielu.

Po wybuchu II wojny światowej i wkroczeniu wojsk sowieckich izba została zlikwidowana, a majątek został rozgrabiony i zniszczony. W 1941 roku powstała we Lwowie niemiecka Izba Dystryktowa, zarządzana przez Niemców i Ukraińców, a część dawnych polskich działaczy Izby zostało zatrudnionych na niższych stanowiskach.

Archiwalia izb przemysłowo-handlowych. Stan i perspektywy badań, red. K. Dąbrowski, Ryki 2012; *Działalność Izb Przemysłowo-Handlowych*, „Gazeta Handlowa” 1930, nr 202; G. Hryciuk, *Polacy we Lwowie 1939–1944. Życie codzienne*, Warszawa 2000; M. Jasiński, *1850–1928*.

Z dziejów lwowskiej Izby Przemysłowo-Handlowej, „Gazeta Handlowa” 1928, nr 236; Z. Landau, *Zapomniani Ministrowie Skarbu Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 2005; „Rocznik Polityczny i Gospodarczy”, Warszawa 1937; H. Sand, *Rola Izb Przemysłowo-Handlowych w życiu gospodarczym Rzeczypospolitej Polskiej*, Katowice 1926; <http://www.sztetl.org.pl/ru/article/lwow/8,-k-/38484,akademia-handlu-zagranicznego-we-lwowie/> [dostęp 03.05.2014]; http://szarski.info/henryk_szarski_wspomnienia.htm [dostęp 03.05.2014]

Piotr Janus

Izba Przemysłowo-Handlowa w Łodzi (1928–1939) – izba przemysłowo-handlowa, powstała na mocy rozporządzenia o izbach przemysłowo-handlowych z 1927 roku, a statut otrzymała rozporządzeniem Ministra Przemysłu i Handlu z 27 lipca 1928 r. (Monitor Polski 1928 Nr 171, poz. 342). Zgodnie z przepisami statutu, Izba dzieliła się na sekcje przemysłową i handlową, a do obu wchodziło po 30 radców, pozostałych 12 pochodziło w połowie z nominacji i kooptacji. W sumie łódzka Izba Przemysłowo-Handlowa liczyła 72 radców. Izba ukonstytuowała się 14 lutego 1929 r. kiedy to pierwszym prezesem wybrano radcę Henryka Geyera (1888-1939) pochodzącego ze znanej i zasłużonej rodziny łódzkich przedsiębiorców, wiceprezesami sekcji przemysłowej w okresie przedwojennej działalności izby byli m. in. radcy: Edward Babiacki, Henryk Barciński, dr Juliusz Bornet; natomiast sekcji handlowej Zygmunt Fiedler, Mieczysław Hertz i dr Henryk Sachs. Od 27 marca 1935 r. funkcję prezesa pełnił dr Feliks Maciszewski. Na stanowisko dyrektora Izby powołany został Karol Bajer (1889–1972), który funkcję tę pełnił do wybuchu II wojny światowej. Zastępcą dyrektora był Herbert Sand, a od maja 1937 r. również Stefan Luciński. W izbie od momentu jej powstania funkcjonowało dziewięć komisji stałych: mandatowa, polityki gospodarczej, eksportowa, podatkowa, finansowo-kredytowo-ubezpieczeniowa, prawno-administracyjna, szkolnictwa zawodowego, komunikacyjna i regulaminowa, racjonalizacji przemysłu i handlu. W trakcie jej działalności w latach 1929–1939 w biurze Izby działały następujące referaty: podatkowy, finansowo-kredytowy, badania koniunktur, eksportowy, pośrednictwa handlowego, celny, komunikacyjny, reglamentacji wywozu i przywozu, prawno-administracyjny, prasowy, statystyczny, szkolnictwa zawodowego, reklamacyjno-kolejowy. Izba prowadziła własną bibliotekę z co roku wzrastającą liczbą książek, czasopism i aktów prawnych. W ostatnim roku przed wybuchem II wojny światowej władzom izby udało zgromadzić pokaźną kolekcję ok. 3.600 tomów książek i broszur. W Biurze Izby oprócz dyrektora i jego zastępcy w okresie II RP zatrudnionych było 21 osób w pierwszym roku działalności i 45 w ostatnim roku funkcjonowania Izby w niepodległej Polsce. Łódzka Izba wydawała również własny miesięcznik „Biuletyn Informacyjny”. Ponadto codziennie zamieszczała tzw. „Komunikaty Radiowe” nadawane przez stacje polskiego

radia w Łodzi, w których ogłaszano m.in. aktualne notowania Giełdy Pieniężnej w Łodzi, giełd zbożowo-Towarowych w Łodzi i Poznaniu. Prowadzony był również kataster przemysłowy obejmujący do 63 tys. firm. W okręgu działania Izby dominował przemysł włókienniczy ale również chemiczny (produkcja barwników, sztucznego jedwabiu), metalowo-maszynowy (produkcja maszyn włókienniczych, drzewny (meble gięte).

Izba łódzka w roku 1939 została przejęta przez Niemców i działała na podstawie ustawodawstwa III Rzeszy. Kolejny etap w jej działalności obejmowała lata 1945–1950, kiedy to po wyzwoleniu spod niemieckiej okupacji w Łodzi podjęto próbę reaktywacji samorządu gospodarczego. Przy czym, aż do likwidacji samorządu gospodarczego przez komunistyczne władze, podstawy prawne jej funkcjonowania zawarte były w rozporządzeniu prezydenta RP z 15 lipca 1927 roku. Pierwszym prezesem został mianowany były przedwojenny dyrektor Izby Karol Bajer. Natomiast stanowisko dyrektora powierzone zostało Stefanowi Lucińskiemu byłemu dyrektorowi omawianej instytucji. Karol Bajer był prezesem Izby do 17 marca 1949 r. a następnie mianowany został jej doradcą ekonomicznym. Ostatnim prezesem był od 30 czerwca 1949 r. Stefan Szpinger, księgarz, uczestnik rewolucji październikowej i działacz Stronnictwa Demokratycznego. Pierwsze zebranie plenarne po zakończeniu II wojny światowej radcowie Izby zwołali 28 czerwca 1945 roku. Nigdy nie udało się przeprowadzić wyborów ogólnych i zrzeszeniowych, skład powiększano tylko drogą kooptacji radców, którzy byli przydzielani do sekcji przemysłowej lub handlowej. Powołano również komisje, których liczba i nazwa były praktycznie identyczne jak w okresie II RP. Biuro Izby wówczas dzieliło się na wydziały: prawny, przemysłu i handlu, handlu zagranicznego, szkolnictwa zawodowego, statystyczny. Ostatnie zebranie plenarne Izby odbyło się 26 czerwca 1950 roku. Formalnie zaś Izba Przemysłowo-Handlowa w Łodzi zakończyła swoją działalność cztery dni później – 30 czerwca 1950 roku.

Działalność Izb Przemysłowo-Handlowych, [w:] „Gazeta Handlowa” 1930, nr 202; J. Kuciński, *Izba Przemysłowo-Handlowa w Łodzi (1945–1950)*, „Rocznik Łódzki” 1977, t. 22; Sprawozdania z działalności Izby Przemysłowo-Handlowej w Łodzi z lat 1929–1930 i 1934–1938.

Piotr Janus

Izba Przemysłowo-Handlowa w Poznaniu (1851–1939) – powołana została, jako pruska Izba Handlowa w Poznaniu, z terytorialnym zakresem działania ograniczonym początkowo do samego m. Poznania, a rozszerzonym w r. 1905 na cały obszar rejencji poznańskiej. Po odzyskaniu niepodległości, Naczelna Rada Ludowa

w Poznaniu rozwiązała niemiecką Izbę handlową, ustanawiając na czas przejściowy, aż do ukonstytuowania się nowej Izby komisarza rządowego: dr. Stanisława Pernaczyńskiego, który jako przewodniczący głównej komisji wyborczej przeprowadził wybory do Izby w 1923 roku. Był on również wraz z syndykiem i pierwszym dyrektorem Izby dr. Michałem Lisockim autorem projektu rozporządzenia o izbach dla województwa poznańskiego i pomorskiego, które ogłoszone zostało jako „rozporządzenie Ministra b. Dzielnicy Pruskiej z dnia 25 listopada 1919 r. w przedmiocie izb przemysłowo-handlowych”. Wspomniany akt obowiązywał aż do wejścia w życie rozporządzenia Prezydenta RP z 1927 roku.

Pierwsze zebranie konstytucyjne Izby odbyło się w dniu 22 października 1923 r. na którym na prezesa wybrano Stanisława Pernaczyńskiego, na wiceprezesów zaś Jana Bolta i Stanisława Robińskiego, gdy zaś pierwszy z nich ustąpił, wybrano na stanowisko wiceprezesa Franciszka Maciejewskiego. Na pierwszym zebraniu uchwalono statut izby i zatwierdzono jej strukturę organizacyjną, zasady wyborcze Izby. Ustalano wówczas również liczbę członków rzeczywistych Izby, których było 40 (20 wybieranych i 20 powoływanych przez Ministra Przemysłu i Handlu). Należać do izby mogli również tzw. członkowie korespondencji, ale jedynie w liczbie nie przekraczającej połowy rzeczywistych członków. Wszyscy członkowie wybierani byli na 6 lat, jednakże w połowie kadencji następowała wymiana połowy z nich w trybie wyborów uzupełniających. Izba składała się z trzech komisji (przemysłowej, handlowej i drobnego handlu). Do najistotniejszych działań Izby w pierwszych latach niepodległości należała polonizacja izby, przeprowadzenie wyborów, a także utworzenie w październiku 1925 r. Liceum Handlowego Izby Przemysłowo-Handlowej w Poznaniu. Rok później władze Izby powołały Wyższą Szkołę Handlową (dalej: WSH). Twórcą i realizatorem pomysłu utworzenia przez Izbę WSH był jej nowy dyrektor dr Stanisław Waschko.

Po upływie kadencji zostały przeprowadzone nowe wybory do Izby już na podstawie rozporządzenia Prezydenta RP o izbach przemysłowo-handlowych, które wprowadziło instytucję izb przemysłowo-handlowych w całej Polsce. Na zebraniu konstytucyjnym w dniu 14 marca 1929 r. prezesem został ponownie Stanisław Pernaczyński, na wiceprezesów zaś z sekcji przemysłowej wybrano: radcę dr Tadeusza Drządźyńskiego i radcę Franciszka Maciejewskiego, z sekcji handlowej: radcę Kazimierza Otmianowskiego i radcę Stanisława Robińskiego. Po śmierci Stanisława Pernaczyńskiego, prezesem Izby wybrano Seweryna Samulskiego, prezesa Związku Fabrykantów w Poznaniu i radcą Izby.

Jednym z pierwszych zadań, w które zaangażowane były struktury Izby było przygotowanie Powszechnej Wystawy Krajowej w dniach 16 maja – 30 września 1929 r. Kolejna lata działania przypadły na okres wielkiej recesji gospodarczej w latach

1930–1935. W związku z ciężką sytuacją gospodarczą w okręgu izby, spadły jej dochody związane z wpływami z wydawania świadectw przemysłowych. Jednocześnie był to okres istotnych zmian organizacyjnych. Po wprowadzeniu rozporządzenia o izbach przemysłowo-handlowych, a na jej podstawie nowego statutu i regulaminu wyborczego, organami Izby były: zebranie plenarne, sekcje przemysłowe i handlowe, prezydium, prezes i dyrektor. Przy Izbie powołano również stały sąd polubowny, który składał się z 30 sędziów mianowanych na 3 letnią kadencję. Liczba radców w Izbie musiała mieścić się w granicach od 30 do 80 a ich kadencja trwała 6 lat. Po 3 latach przeprowadzono wybory uzupełniające w celu zastąpienia połowy ustępujących wówczas radców. Ostatnie wybory w niepodległej Polsce odbyły w listopadzie i grudniu 1934 r. i upłynęły pod znakiem konfliktu ustępujących władz Izby z Radą Wojewódzką Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem, która popierała na radców osoby bliskie obozowi rządzącemu. W wyniku wyborów wybrano 20 nowych radców, którzy nie pełnili poprzednio tej funkcji. Kilka miesięcy po wyborach zmarła prezes Izby Seweryn Samulski. Jego następcą i ostatnim prezesem w międzywojennej Polsce został wybrany Stefan Kałamajski. W ostatnich latach Izba powiększyła kataster przemysłowy i prowadziła szeroką działalność wydawniczą, której najbardziej znaczącym osiągnięciem było wydanie 3 tomowej „Podręcznej encyklopedii handlowej” pod redakcją dyrektora Waschki i Bolesława Olszewicza. Działalność przerwał wybuch wojny i wkroczenie wojsk niemieckich do Poznania.

Izba została zlikwidowana 18 września 1939 r., a w jej miejsce utworzono niemiecką izbę gospodarczą. W marcu 1945 r. dyrektor Stanisław Waschko i prezes Stefan Kałamajski reaktywowali Izbę w zmienionych warunkach gospodarczych i politycznych. Pięcioletni okres do likwidacji Izby upłynął na stopniowym ograniczaniu zakresu zadań, którymi mogły zajmować się Izba Przemysłowo-Handlowa. Pomimo faktu, że nadal formalnie obowiązywały przedwojenne przepisy, w rzeczywistości komunistyczne władze zawężyły zakres działania Izby. Do największych osiągnięć Izby z okresu 1945–1950 można zaliczyć reaktywację Targów Poznańskich oraz działalność na terenie Ziemi Odzyskanych, gdzie utworzono delegatury w Gorzowie Wielkopolskim i Zielonej Górze. Izba Przemysłowo-Handlowa w Poznaniu, w kształcie nadanym jej przepisami pruskimi, a potem przejściowymi polskimi i rozporządzeniem z 1927 roku, zakończyła swoją działalność 30 czerwca 1950 roku. Jej ostatnim prezesem był dr Antoni Skowroński.

Działalność Izb Przemysłowo-Handlowych, „Gazeta Handlowa” 1930, nr 202; A. Zarzycki, *Wielkopolska Izba Przemysłowo-Handlowa. Tradycja i współczesność 1851–2001*, Poznań 2001.

Piotr Janus

Izba Przemysłowo-Handlowa w Toruniu (1852–1929) – powstała jako pruska izba handlowa w 1852 roku. Do 1920 była izbą niemiecką i obejmowała wówczas powiaty Toruń-Miasto, Toruń-Wieś, powiat chełmiński, wąbrzeski, brodnicki i lubawski, czyli południową część rejencji kwidzyńskiej. Po objęciu Torunia przez Polaków pruska Izba została rozwiązana a do momentu powstania nowej – spolszczonej izby zarządzali jej majątkiem komisarze państwowi. Polska Izba przemysłowo-handlowa w Toruniu powstała 30 lipca 1923 r. i wówczas do powyższych okręgów Izby wcielono również powiat działowski. Izba składała się z 30 członków, z których 15 pochodziło z wyborów, a pozostała część z nominacji Ministra Przemysłu i Handlu. Struktura organizacyjna toruńskiej Izby składała się z sekcji handlowej, przemysłowej i wydziału połączonych sekcji. Ponadto utworzono komisje handlu i przemysłu, przemysłu drzewnego i żeglugi, handlu płodami rolnymi, paszą, zbożem, komisje przemysłu młynarskiego i maszynowego. Władze Izby prowadziły nauczanie wieczorowe w ramach tzw. Kursów Handlowych a w 1924 r. powołały dwuletnią Szkołę Handlową.

Izba została postawiona w stan likwidacji na mocy rozporządzenia o izbach przemysłowo-handlowych z lipca 1927 roku. Istniała prawdopodobnie do momentu ukonstytuowania się nowych izb w pierwszych miesiącach 1929 r. a jej okręg włączono do Izby Przemysłowo-Handlowej w Grudziądzu. Prezesami Izby Przemysłowo-Handlowej w Toruniu byli Bronisław Hozakowski (1887–1948), natomiast ostatnim Sylwester Buszczyński (1855–1940). Biuro Izby prowadził syndyk dr Tadeusz Raczyński. Siedziba Izby znajdowała się w budynku przy ulicy Żeglarskiej 1.

Działalność Izb Przemysłowo-Handlowych, „Gazeta Handlowa” 1930, nr 202; *Księga adresowa miasta Torunia wraz z Podgórzem i powiatem Toruń-Wieś*, Toruń 1923; S. Łoza, *Czy wiesz kto to jest?*, Warszawa 1938; H. Sand, *Rola Izb Przemysłowo-Handlowych w życiu gospodarczym Rzeczypospolitej Polskiej*, Katowice 1926.

Piotr Janus

Dział III. Biogramy

Abłamowicz Abdank Konstanty (1884–1944) – Ppłk WP w st. sp., działacz gospodarczy i społeczny. Urodził się 17 kwietnia 1884 r. w Nehorełem (Niegoriełoje, Niechorzeł) w powiecie słuckim na Mińszczyźnie, w rodzinie właścicieli ziemskich Kazimierza i Marii z domu Abdank. Ukończył szkołę realną w Jekaterynosławiu (1899), a następnie Szkołę Handlową Ronthalera w Warszawie (1905). Od pierwszych lat XX w. działał w organizacjach socjalistycznych „Promień” a od 1902 w PPS „Proletariat”. Używał wówczas pseudonimu „Tatar”. Kilkakrotnie aresztowany, ostatecznie w 1905 r. osadzony w Cytadeli Warszawskiej, następnie więziony w Petersburgu i zesłany do guberni ołonieckiej. Prawdopodobnie w 1908 r. zbiegł z zesłania do Francji, gdzie

kształcił się na wyższych studiach handlowych. Powrócił do Galicji i od 1911 r. działał w „Strzelcu” w Krakowie, następnie w Ciężkowicach, podjął również studia teologiczne. 6 sierpnia 1914 r. wstąpił do Legionów i został przydzielony do 1 dywizjonu ułanów Władysława Beliny-Prażmowskiego, z którym przeszedł cały szlak bojowy m.in. uczestniczył w bitwie pod Kostiuchnowką. Po kryzysie przysięgowym internowany w Beniaminowie, skąd został zwolniony w czerwcu 1918 roku. Następnie działał w Polskiej Organizacji Wojskowej (POW). 10 listopada 1918 r. brał udział wraz z m. in. Zdzisławem Lubomirskim, Adamem Kocem, Aleksandrem Prystorem i Kazimierzem Stamirowskim w powitaniu powracającego do Warszawy Józefa Piłsudskiego, po jego zwolnieniu z więzienia w Magdeburgu. Krótce sprawował funkcję adiutanta Piłsudskiego, następnie służył w Inspektoracie Kawalerii DOG w Warszawie. W latach 1920–1923 pracował jako attache wojskowy w poselstwie polskim w Estonii. Od 1925 do maja 1927 r. służył w kawalerii Korpusu Ochrony Pogranicza. W 1930 r. został przeniesiony w stan spoczynku. Od 1930 r. do listopada 1937 r. był dyrektorem Izby Rzemieśniczej w Warszawie, sprawował również stanowisko wicedyrektora w zakładach włókienniczych Schleiber i Grohman w Łodzi. Aktywnie działał w organizacjach kombatanckich m.in. w Związku Legionistów w Warszawie. Podczas okupacji przebywał w Warszawie i działał w Armii Krajowej oraz Obozie Polski Walczącej, piłsudczykowskiej organizacji konspiracyjnej. Aresztowany przez Niemców w kwietniu 1944 r., rozstrzelany 11 maja w ruinach getta warszawskiego.

Zmiany personalne w Związku Izb Rzemieśniczych RP, Codzienna Gazeta Handlowa 1937 nr 264.

Piotr Janus

Adamecki Teofil (1886–1969) – urodził się 12 grudnia 1886 na Zaolziu, zm. 5 grudnia 1969 r. w Bielsku Białej, ukończył prawo na Uniwersytecie Jagiellońskim, był prezesem organizacji studenckiej „Znicz”, skupiającej młodzież akademicką Śląska Cieszyńskiego. Od ukończenia studiów pracował w Cieszynie. Po 1918 roku został członkiem Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego i kierownikiem jej Biura Prezydialnego. Pełnił funkcję sekretarza, potem dyrektora Izby Handlowej i Przemysłowej w Bielsku. Po przekształceniu na przełomie lat 1934/1935 bielskiej Izby w oddział Izby Przemysłowo-Handlowej w Katowicach został dyrektorem oddziału i jednocześnie wicedyrektorem katowickiej Izby, które to funkcje pełnił do roku 1938. Od 1926 roku był skarbnikiem Komitetu Powiatowego Ligi Obrony Powietrznej Państwa w Bielsku (od 1928 roku Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej). W latach 1933–1938 był prezesem Polskiego Towarzystwa

Tatrzańskiego o/Bielsko. Wykładał ekonomię w Średniej Szkole Handlowej w Białej. Po II wojnie światowej współorganizował Towarzystwo Miłośników Ziemi Bielsko-Bialskiej, którego został pierwszym prezesem. W 1929 roku otrzymał Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski.

Monitor Polski z 1929 r. Nr 274, poz. 630; K. Dąbrowski, *Archiwalia izb przemysłowo-handlowych II RP*, [w:] *Archiwalia izb przemysłowo-handlowych. Stan i perspektywy badań*, red. K. Dąbrowski, Ryki 2012; *Polacy przejmują władzę - Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego*, <http://www.cieszyn.pl/?p=categoriesShow&iCategory=2555> [dostęp 2014.05.07]; *Sylwetki prezesów*, <http://www.bielsko.ptt.org.pl/historia/sylwetki-prezesow/> [dostęp 2014.05.07].

Karol Dąbrowski

Budzanowski Józef (1886–1948) – samorządowiec, działacz społeczny i gospodarczy. Urodzony 4 stycznia 1886 r. w Rypinie w Ziemi Dobrzyńskiej, w rodzinie Franciszka i Julianny z domu Kalewska. Ukończył szkołę miejską w Rypinie i do 1914 r. prowadził warsztat kołodziejski w tym mieście. Od 1905 roku aktywnie działał w PPS, używając wówczas pseudonimu „Onufry”. Uczestniczył w życiu społecznym Rypina jako członek zarządu Macierzy Szkolnej, Domu Ludowego i Ochotniczej Straży Pożarnej. Od 1919 do 1939 roku, z krótkim przerwami, pełnił funkcje burmistrza Rypina, w historii którego zapisał się licznymi inwestycjami i rozwojem swojego rodzinnego miasta. Podczas jego kadencji wybudowano elektrownię miejską, wodociągi, kanalizację, szkoły, nowe dzielnice. Politycznie związany z obozem piłsudczyków, czynny był w radzie powiatowej BBWR a następnie Obozie Zjednoczenia Narodowego, z listy którego został wybrany na senatora piątej kadencji (1938–1939). Od 22 lutego 1932 r. do września 1939 r. pełnił funkcję Prezesa Izby Rzemieśniczej w Włocławku, a następnie po jej przeniesieniu w Płocku. Jednocześnie był wiceprzewodniczącym rady Banku Spółdzielczego i członkiem zarządu Młyna Spółdzielczego. Izba Rzemieśnicza na czele, której stał J. Budzanowski obejmowała swoim zasięgiem terytorialnym województwo warszawskie ale bez Warszawy i była jedną z najprężniej działających tego typu organizacji. Podczas pełnienia funkcji Izba w Włocławku prowadziła akcje uświadamiającą rzemieślników o potrzebie prowadzenia kalkulacji handlowej i wspólnych akcji promocyjnych na dużych krajowych targach. Zorganizowano również cykliczne Wiosenne Targi Rzemiosła we Włocławku. Izba propagowała również wśród rzemieślników idee spółdzielczości, jako sposobu na zwiększenie dochodów również małych zakładów. W tym celu powołano przy Izbie Biuro Organizacji Handlowej Rzemiosła tzw. „BOHR”. Poza tym w celu umożliwienia drobnym warsztatom uzyskanie łatwego i niezbyt kosztownego kredytu Izba zorganizowała na terenie działalności włocławskiej Izby liczne kasy pożyczkowe. Po wybuchu II wojny światowej przeniósł się do Warszawy,

gdzie działał w Armii Krajowej. W jej szeregach walczył w Powstaniu Warszawskim. Po wojnie wrócił do Rypina, gdzie do śmierci działał w Cechu Rzemiosł Różnych.

J. Łazarewicz, *Prace Izby Rzemieślniczej we Włocławku nad poszczególnymi zagadnieniami życia a rzemiosła woj. warszawskiego*, „Codzienna Gazeta Handlowa” 1937, nr 263; S. Łoza, *Czy wiesz kto to jest*, t. 2, Warszawa 1938.

Piotr Janus

Cecerko Stanisław (1903–1965) – ekonomista, działacz społeczny i gospodarczy. Urodzony w Dzienowiskach, na Wileńszczyźnie. Dzieciństwo spędził wraz z rodzicami w Sankt Petersburgu. W 1917 r. rodzina przeniósła się do Wilna. W roku 1920 r. jako ochotnik wstąpił do wojska i brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. W latach 1928– 1931 r. studiował w Instytucie Nauk Handlowo-Gospodarczych w Wilnie. Jednocześnie odbywał praktyki a następnie pracował w Polskim Związku Eksporterów Bekonu i Artykułów Zwierzęcych. Odbył roczne stypendium w Stanach Zjednoczonych. W 1934 r. rozpoczął studia w Szkole Nauk Politycznych w Warszawie na Wydziale Nauk Politycznych. Po II wojnie światowej znalazł się na Ziemiach Odzyskanych. W latach 1946–1950 był współzałożycielem i pierwszym prezesem Związku Kupców Województwa Zachodniopomorskiego. W roku 1946 zasiadł w składzie pierwszego prezydium Izby Przenysłowo-Handlowej w Szczecinie, jako wiceprezes i przedstawiciel sekcji handlowej.

Biogram podany w: P. Janus, *Archiwalia izb przemysłowo-handlowych na Ziemiach Odzyskanych*, [w:] *Archiwalia izb przemysłowo-handlowych. Stan i perspektywy badań*, red. K. Dąbrowski, Ryki 2012.

Piotr Janus

Dangel Józef (1883–1952) – urodził się 19 marca 1883 r. we wsi Łubna w Mazowieckiem. W 1902 r. ukończył szkołę handlową Franciszka Laskusa w Warszawie, a następnie w 1908 r. Wydział Technologiczny na uniwersytecie w Liège w Belgii. Początkowo pracował w Wielkim Księstwie Luksemburg. Następnie powrócił na ziemie polskie (Królestwo Polskie) i osiadł w majątku Siedliska należącym do jego pierwszej żony. Jednocześnie brał czynny udział w organizacji kółek rolniczych i kas pożyczkowo-oszczędnościowych. W związku z ewakuacją ludności na wschód Dangel został delegowany do Rosji, gdzie m.in. był pełnomocnikiem szczególnym Centralnego Komitetu Obywatelskiego Królestwa Polskiego na Rosję i na terenach guberni mińskiej, mohylowskiej, smoleńskiej, orłowskiej i czernihowskiej. Organizował pomoc dla wygnańców polskich. Po powrocie do Warszawy w grudniu 1919 r. został powołany na stanowisko szefa biura

prezydialnego w Ministerstwie Skarbu. Następnie pracował w Banku Handlowym w Warszawie, jednocześnie był konsulem honorowym Szwecji w Polsce (1923–1926). Ponownie powołany do Ministerstwa Skarbu w 1926 r. na stanowisko dyrektora Departamentu Obrotu Pieniężnego, a następnie w lipcu mianowany podsekretarzem stanu. W październiku zrezygnował z pracy w Ministerstwie Skarbu i powrócił do pracy w Banku Handlowym gdzie w latach 1926–1930 pełnił funkcję dyrektora naczelnego. W latach 1928–1931 pełnił funkcję wiceprezesa Izby Przemysłowo-Handlowej w Warszawie. Do września 1939 r. pracował m.in. na stanowisku członka zarządu i dyrektora handlowego „Śląskich Zakładów Górniczo-Hutniczych Huta Pokój Sp. Akc.” w Katowicach. W okresie okupacji był kierownikiem biura w firmie „J. Pech – Eksport Drzewa” w Krakowie. Po wojnie został pierwszym naczelnym dyrektorem Państwowego Przedsiębiorstwa Budowy Mostów i Konstrukcji Stalowych „Mostostal”. Następnie pracował jako doradca ministra w Ministerstwie Budownictwa Przemysłowego. Zmarł 10 maja 1952 r. w Warszawie i został pochowany na cmentarzu Powązkowskim.

Słownik biograficzny techników polskich, red. T. Skarżyński, Warszawa 1993.

Krzysztof Bojarski

Gozdawa Reutt Józef Adolf (1910–2005) – urodził się w Petersburgu w rodzinie inteligentkiej. Był synem Bolesława, działacza gospodarczego i Otylii z domu Bem gdzie ukończył gimnazjum. Po powrocie do Polski, skończył wydział prawa Uniwersytetu Warszawskiego. Czołowy działacz ONR, Akademika Polskiego i Falangi, jeden z autorów programu Narodowo-Radykalnego. W latach 1940–1945 w ścisłym kierownictwie konspiracyjnej organizacji Konfederacja Narodu, używał wówczas pseudonimów „Orkan”, „Welanowski”. Po zakończeniu II wojny światowej dyrektor, a następnie naczelnik Wydziału Osadnictwa Nierolniczego w Ministerstwie Ziem Odzyskanych. Był inicjatorem i jednym z pomysłodawców wydawania dwutygodnika „Osadnik na ziemiach Odzyskanych”, którego został pierwszym redaktorem (od sierpnia 1946 r.). Był również autorem przepisów, które posłużyły do opracowania dekretu z 6 grudnia 1946 r. o przekazywaniu przez państwo mienia nierolniczego na obszarze Ziem Odzyskanych i b. Wolnego Miasta Gdańska (Dz.U. Nr 71, poz. 389). Dyrektor olsztyńskiej ekspozytury Izby Przemysłowo-Handlowej w Warszawie (funkcję objął prawdopodobnie na przełomie 1946 i 1947 roku). Po likwidacji izb w 1950 roku został dyrektorem Poradni Zawodowej w Olsztynie. Członek Stowarzyszenia PAX i kierownik jej biura historycznego.

Dziurzyński P., *Osadnictwo rolne na Ziemiach Odzyskanych*, Warszawa 1983; *Polski Słownik Biograficzny*, t. 31, Wrocław 1988/1989.

Piotr Janus

Hubert Julian (1889–1974) – polski prawnik, urzędnik, adwokat. Studiował prawo na Uniwersytecie Lwowskim. Był jednym ze studentów Władysława Leopolda Jaworskiego, stypendystą galicyjskiego Wydziału Krajowego i fundacji K. Klimowskiego. Po studiach poświęcił się służbie administracyjnej. Interesował się prawem administracyjnym, samorządowym, agrarnym i ubezpieczeń społecznych. Pracował w namiestnictwie lwowskim. Na początku I wojny światowej został aresztowany przez Rosjan i przeniesiony do Kijowa. W 1915 roku zwolniono go z powodu choroby, a do wybuchu rewolucji przebywał pod dozorem policji carskiej. Po powrocie do Galicji, do listopada 1918 roku pracował w administracji austro-węgierskiej. W okresie 1919–1921 był urzędnikiem łącznikowym ds. Galicji Wschodniej w Polskiej Komisji Likwidacyjnej w Krakowie, komisarzem cywilnym w 9 dywizji piechoty Władysława Sikorskiego, komisarzem rządowym m. Tarnopola, starostą krzemienieckim i delegatem rządu, organizującym administrację polską na Kresach Południowo-Wschodnich.

Z czasem przeniósł się do Wielkopolski. Pracował w Ministerstwie b. dzielnicy pruskiej, Urzędzie Wojewódzkim w Toruniu (w II RP Toruń był stolicą województwa pomorskiego) oraz poznańskim samorządzie wojewódzkim, gdzie do 1934 roku piastował funkcję wicestarosty krajowego. Pełnił wiele funkcji w gremiach publicznych (komisje dyscyplinarne i egzaminacyjne dla urzędników, delegacja polska ds. rokowań polsko-niemieckich, zarząd ubezpieczalni). Angażował się w życie naukowe, redagował „Ruch Samorządowy” oraz dział samorządowy w „Ruchu Prawniczym, Ekonomicznym i Socjologicznym”. W 1926 roku obronił doktorat na Uniwersytecie Poznańskim. Zajmował się teorią prawa, samorządem gospodarczym, terytorialnym, prawem gospodarczym i prawem pracy. Brał udział w konferencjach naukowych w kraju i za granicą. Angażował się w działania Międzynarodowego Instytutu Prawa Publicznego w Paryżu. W międzyczasie zdał egzamin adwokacki i pracował jako adwokat.

W czasie okupacji był dwukrotnie aresztowany i do końca czerwca 1940 roku więziony na Pawiaku. Zwolniono go wskutek ciężkiej choroby, a od stycznia 1941 r. pracował jako tłumacz w warszawskiej ubezpieczalni społecznej, a nawet kierownik wytwórni pudełek. Od maja 1944 r. formalnie prowadził kancelarię adwokacką, faktycznie jednak nie praktykował, gdyż jego kancelaria służyła – jak to opisano w literaturze – jako lokal konspiracyjnej szkoły, podziemnej redakcji i drukarni, a nawet podręczny arsenał. Brał udział w Powstaniu Warszawskim.

Po II wojnie światowej powrócił do Poznania. Pracował w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych i udzielał się jako adwokat. W 1947 roku wrócił do pracy na Uniwersytecie.

Biogram podany w: Dąbrowski K., *Samorząd gospodarczy w okresie II RP w poglądach J. Huberta, W.L. Jaworskiego, W. Wakara i W. Szcz. Wachholza*, „Administracja. Teoria – Dydaktyka – Praktyka” 2009, nr 3, za: Wasilewski A., *Julian Hubert (1889–1974)*, „Samorząd Terytorialny” 2001, nr 9.

Karol Dąbrowski

Jacynicz Leon Konstanty (1889–1970) – Kmdr-por. w st. sp. Ukończył gimnazjum w Mitawie i szkołę morską w Petersburgu. W latach 1918–1919 dowódca I baonu morskiego a podczas wojny polsko-bolszewickiej 1920 r. dowódca pułku morskiego. W latach 1922–1929 szef wydziału wojskowego Komendy Generalnej RP w Gdańsku. Następnie dyrektor Biura Portu przedsiębiorstwa Gdynia-Ameryka i Prezes koła marynarzy Związku Rezerwistów w Gdyni. 7 września 1939 r. został mianowany zastępcą Komendanta Straży Obywatelskiej w Gdyni. Aresztowany i osadzony w więzieniu, zbiegł do Warszawy. W latach 1940–1944 w konspiracji, w Komendzie Głównej Armii Krajowej – Oddział III (Operacyjno-Szkoleniowy) – Wydział Marynarki Wojennej "Alfa", "Ostryga", ps. Żmudzin, Leśniczy. Walczył w Powstaniu Warszawskim. Po wojnie powrócił na Wybrzeże i został wiceprezesem Sekcji Żeglugowo-Portowej w Izbie Przemysłowo-Handlowej w Szczecinie, a także zaangażował się w ruch spółdzielczy tworząc pierwsze spółdzielnie rybackie. Jednocześnie założył przedsiębiorstwo „Atom”, pierwszą prywatną firmę zajmującą się maklerstwem okrętowym w Szczecinie. „Atom” miał w latach 1945–1946 wyłączność na obsługę statków z wysiedlonymi przybywającymi do Szczecina. Od 1950 r. po zlikwidowaniu przedsiębiorstwa powrócił do pracy w spółdzielczości.

R. Mielczarek, R. Techman, *Z życia i działalności Konstantego Leona Jacynicza (1890-1970)*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1999, nr 4; www.1944.pl/historia/powstancze-biogramy

Piotr Janus

Jaworski Władysław Leopold (1865–1930) – urodził się w Karsach Małych koło Pacanowa 5 kwietnia 1865 r., a zmarł w Milanówku koło Warszawy 14 lipca 1930 r. Syn Leopolda i Teofili Bahrówny. Po ukończeniu Gimnazjum św. Anny w Krakowie (1884) studiował prawo na UJ (1884–1888), gdzie uzyskał także doktorat, a studia prawnicze uzupełnił w Berlinie i Paryżu. Po ukończeniu studiów pracował w Prokuraturii Skarbu w Krakowie, a jednocześnie zapoczątkował swe studia w zakresie prawa cywilnego

i ekonomii politycznej, przy czym ściślejsze powiązanie obu tych kierunków wydawało mu się ważnym postulatem naukowym. Kolejno osiągał szczyble kariery naukowej, aż do uzyskania profesury i objęcia kierownictwa katedry prawa cywilnego (1897). Jako działacz polityczny był jednym z głównych inspiratorów tzw. kierunku neokonserwatywnego, skupiającego się wokół Klubu Konserwatywnego, założonego w Krakowie w 1896 r. przez grupę konserwatystów młodszej generacji, przeważnie pracowników naukowych UJ. Był także posłem do Sejmu Galicyjskiego (od 1901) i do Rady Państwa (od 1911). Był jednym z inspiratorów porozumienia między konserwatystami krakowskimi a przedstawicielami Komisji Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych, w wyniku którego utworzono Naczelny Komitet Narodowy (1914). NKN miał spełniać rolę najważniejszej instancji w zakresie wojskowej, skarbowej i politycznej organizacji zbrojnych sił polskich. NKN rozwiązał się w 1917 r., a Jaworski uznał swą rolę polityczną za skończoną. Po roku 1918 r. poświęcił się pracy naukowej i publicystycznej, koncentrując swe działania wokół zagadnień polityczno-ustrojowych państwa polskiego.

Polski Słownik Biograficzny, t. 11, Wrocław 1964/1965.

Krzysztof Bojarski

Schlettwein Johann August (1731–1802) – niemiecki fizjokrata, ur. 8 sierpnia 1731 w Großbringen k. Weimaru, zm. 24 kwietnia 1802 w Brunn. W młodości interesował się logiką, teologią i metafizyką. Uczył się w gimnazjum w Weimarze. Ukończył prawo na uniwersytecie w Jenie i został sprowadzony w 1763 roku na dwór badeński przez margrabiego Karola Fryderyka celem zreformowania majątków ziemskich w duchu fizjokratyzmu. Otrzymał tytuł radcy kameralnego, a dwa lata później tytuł radcy dworu. Popadł jednak w konflikt z dworem i arystokracją, a gdy w dodatku jego zamierzenia ekonomiczne kończyły się niepowodzeniem został zwolniony w 1773 roku. W 1774 roku pojechał do Wiednia na dwór Józefa II zamierzając zainteresować przyszłego cesarza ideami fizjokratyzmu. Nie udało mu się też wrócić na służbę u margrabiego badeńskiego. Starał się też bez powodzenia o etat na uniwersytecie w Bazylei. W międzyczasie wydał polemiczną broszurę względem „Cierpień młodego Wertera” Goethego. W 1777 otrzymał z polecenia szwajcarskiego filozofa Isaaka Iselina funkcję dziekana wydziału ekonomicznego uniwersytetu w Gießen. Złożył stanowisko w 1785 roku wskutek różnic ze swoimi przełożonymi wraz z landgrafem heskim Ludwikiem IX, a także wskutek odejścia z urzędu przychylnego mu pierwszego ministra Friedricha Karla von Mosera. Przeniósł się do posiadłości swojej żony w Meklemburgii, ale z czasem rozstał się z nią i przyjął powołanie na wykładowcę uniwersytetu w Greifswald. W 1797 roku bezskutecznie

usiłował nawiązać korespondencję z Kantem. Zmarł w osamotnieniu w 1802 roku. W czasie swojej służby opublikował wiele pism ekonomicznych, opowiadając się na przykład za wolnością żeglugi na Renie.

Jest uważany za pierwszego autora, który wprowadził termin „samorząd” do literatury naukowej. W książce „Grundfeste der Staaten oder die politische Oekonomie” z 1779 roku użył pojęcia *Selbstverwaltung* w kontekście samodzielnego zarządzania przez książąt swoimi domenami z pominięciem służby albo dzierżawców. Jak argumentował Schlettwein dzięki temu mogliby lepiej dbać o swoje posiadłości i osiągać z nich wyższy dochód.

J.A. Schlettwein, *Grundfeste der Staaten oder die politische Oekonomie*, Giessen 1779; D. Sypniewski, *Teoretycznoprawne aspekty samorządu*, [w:] *Zarządzanie instytucjami obywatelskimi i samorządowymi*, red. K. Dąbrowski, Warszawa 2013; R. Zuckerkan dl, *Schlettwein Johann August*, „Allgemeine Deutsche Biographie” 1890, t. 31 (http://de.wikisource.org/wiki/ADB:Schlettwein,_Johann_August).

Karol Dąbrowski

Tarasiewicz Kordian (1910–2013) – urodzony 19 listopada 1910 r. w Warszawie, zmarł 16 grudnia 2013 w Warszawie. Syn aktora Michała Tarasiewicza. W 1915 r. wraz z rodziną deportowany w głąb Rosji, skąd udaje się im powrócić do Polski w 1918 roku. Absolwent Szkoły Głównej Handlowej, wcześniej uczęszczał do Szkoły Ziemi Mazowieckiej (1920–1929). Od 1930 zawodowo związany z rodzinną firmą „Pluton” (była to palarnia kawy założona przez dziadka Tadeusza Tarasiewicza w 1882 r.). Po kilku latach wybrany na dyrektora firmy doprowadza do jej rozwoju i w 1939 r. Pluton posiada już 31 sklepów w całej Polsce. W tym samym roku zostaje wybrany na członka zarządu organizacji branżowej Zrzeszenia Importerów Kawy i Herbaty RP. W skutek działań wojennych firma przeżywa duże trudności i ponosi duże straty, by utrzymać ponad stu osobowy personel zakłada kawiarnię Fregata, organizuje produkcje marmolady, oraz rozszerza produkcję kawy zbożowej. Po wojnie w niesprzyjających prywatnej działalności gospodarczej (tzw. bitwa o handel) warunkach politycznych firma „Pluton” upada w 1950 roku. W nowej rzeczywistości polityczno-ustrojowej pełni różne funkcje, a mianowicie sprawuje zarząd nad Palarnią Kawy we Wrzeszczu (do 1946 r.), pełni funkcje prezesa Ogólnopolskiego Związku Hurtowników Spożywczych, jest członkiem zarządu Zrzeszenia Importerów i Eksporterów RP, ostatnim prezesem Izby Przemysłowo-Handlowej w Warszawie. Pracuje także w Rzemieślniczej Spółdzielni Pralnia Chemiczno-Mechaniczna w Warszawie (1950– 1951), a także w prywatnej wytwórni gumy bezkautczukowej, przejętej następnie przez Centralę Przemysłowo Handlową Inco (do 1956). W 1956 r.

zostaje członkiem zarządu spółki Libella, a w 1963 zostaje jej naczelnym dyrektorem. W 1987 roku firma zmienia skład wspólników i umowę spółki, powołuje nowe władze i nową radę nadzorczą, której Kordian Tarasiewicz zostaje członkiem, piastując przez szereg lat funkcję przewodniczącego.

Oficjalna strona Kordiana Tarasiewicza, www.tarasiewicz.info [23.12.2013],
www.šrodmiešcie.warszawa.pl [27.11.2013].

Krzysztof Bojarski

Wachholz Wilhelm Szczęsny (1897–1957) – prawnik, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, syn Leona Jana Wachholza pioniera medycyny sądowej. W 1916 roku rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim. W czasie wojny polsko-bolszewickiej walczył jako ochotnik, zdemobilizowany w stopniu porucznika rezerwy dokończył studia i w 1924 roku obronił doktorat. Ukończył aplikację sądową, pracował w sądownictwie, magistracie krakowskim i na macierzystym uniwersytecie. Na podstawie napisanej w 1927 roku rozprawy "Zasada swobodnej oceny władzy administracyjnej w państwie prawnym" otrzymał habilitację i docenturę na Wydziale Prawa UJ. Był też wykładowcą krakowskiej Szkoły Ekonomiczno-Handlowej. Napisał wielokrotnie cytowane opracowanie, zaliczane do klasyki międzywojennej myśli samorządowej: "Istota i prawo związków publicznych" (1928) oraz interesujące broszury "Indywidualizm a uniwersalizm" (1925), "Wolność i władza" (1935). Ponadto był autorem: "Stanowisko i rola urzędnika w społeczeństwie" (1932); "Instytucja samorządu we Francji" (1934), "Geneza i rozwój Związku Szwajcarskiego" (1936). Jest znany jako współautor, wraz z Kazimierzem Władysławem Kumanieckim i Jerzym Stefanem Langrodem, podręcznika "Zarys ustroju, postępowania i prawa administracyjnego w Polsce" (1939).

W okresie okupacji był tłumaczem w Zarządzie Miasta Krakowa i wykładowcą prawa administracyjnego na tajnych kursach. Po II wojnie światowej występował przed Najwyższym Trybunałem Narodowym jako ekspert w sprawie niemieckiego prawa administracyjnego. Objął kierownictwo Katedry Nauki Administracji i Prawa Administracyjnego. Interesował się między innymi publiczną służbą zdrowia i prawną ochroną przyrody. Napisał też monografię poświęconą dziejom Rzeczypospolitej Krakowskiej (1957).

Biogram podany w: K. Dąbrowski, *Samorząd gospodarczy w okresie II RP w poglądach J. Huberta, W.L. Jaworskiego, W. Wakara i W.Szcz. Wachholza*, „Administracja. Teoria – Dydaktyka – Praktyka” 2009, nr 3, za: K. Pol, *Wilhelm Szczęsny Wachholz*, "Samorząd

Terytorialny" 2005, nr 10. Zob. też: *Poczet Zmarłych Profesorów UJ*, <http://www.uj.edu.pl/universytet/aktualnosci/odeszli/> lista-pamieci.

Karol Dąbrowski

Waschko Marian Stanisław (1895–1984) – syn Karola i Eugenii z Gailhoferów. Ukończył studia w Wyższej Szkole Handlowej w Petersburgu oraz Wydział Praw i Nauk Politycznych Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Od 1914 r. służył w Legionach Wschodnich, następnie został wcielony do wojska austriackiego. Wstąpił jako ochotnik do Wojska Polskiego i służył jako podporucznik pospolitego ruszenia. Od 1926 r. był dyrektorem Izby Przemysłowo-Handlowej w Poznaniu i wykładowcą w Wyższej Szkole Handlowej, której był również współorganizatorem. Poza tym pełnił liczne funkcje społeczne m.in. był współzałożycielem poznańskiego oddziału Ligi Morskiej i Kolonialnej, prezesem oddziału poznańskiego Stowarzyszenia Publicystów i Dziennikarzy Gospodarczych, członkiem zarządu Miejskiej Szkoły Handlowej, współzałożyciel Stowarzyszenia Polsko-Jugosłowiańskiego. Po wybuchu II wojny światowej zamieszkała w Warszawie i pracował w jednym z domów handlowych. W marcu 1945 r. powrócił do Poznania i ponownie objął stanowiska dyrektora Izby, które pełnił do momenty likwidacji Izby w 1950 roku. Przyczynił się wówczas do wznowienia jej działalności. Z jego inicjatywy Izba rozpoczęła wydawanie własnego czasopisma „Tygodnik Gospodarczy”. Był prezesem Zarządu Zrzeszeń i Eksporterów i Importerów RP, przewodniczącym Wojewódzkiej Komisji Cennikowej. Po likwidacji Izby przez 6 lata komunistyczne władze uniemożliwiły mu podjęcie pracy zapewniającej materialną stabilizację i wykorzystującą jego wiedzę i kwalifikację. Przez ten okres znajdował się w trudnej sytuacji materialnej. Po październiku 1956 r. objął obowiązki kierownika Katedry Handlu Zagranicznego w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Sopocie. W roku 1964 r. habilitował się i uzyskał tytuł docenta. Zmarł 20 września 1984 r., spoczywa na cmentarzu Gdańsk-Łostowice. Autor licznych artykułów i prac zwartych z zakresu ekonomii.

A. Zarzycki, *Wielkopolska Izba Przemysłowo-Handlowa. Tradycja i współczesność 1851–2001*, Poznań 2001; *Czy wiesz kto to jest?*, t. 1, red. S. Łoza, Warszawa 1938.

Piotr Janus

Izba Handlowa i Przemysłowa w Brodach (1905 rok).

Źródło: www.europana.eu; <http://polona.pl/item/587243/0/>, sygn. poczt. 12037, opis: Brody, izba handlowa Handelskammer

Dawna siedziba Izby Przemysłowo-Handlowej w Brodach – stan na rok 2009.

Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Brody_Palata.jpg. Autor Сергій Криниця (Haidamac). Zdjęcie na licencji CC BY-SA 3.0.